

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускної кафедри

_____ Н. Ф. Ржевська

« ____ » _____ 20 __ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: **«ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ»**

Виконавець: студент 4 курсу, 408 групи, Заєць Назарій Олегович

Керівник: кандидат політичних наук, старший науковий співробітник, професор
кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Ялі Максим
Харлампійович

Нормоконтролер

(підпис)

(П.І.Б.)

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ.....	6
1.1. Сутність геополітики та її значення в дослідженні конфліктів.....	6
1.2. Поняття та особливості гібридної війни.....	12
РОЗДІЛ 2. СУТНІСТЬ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ТА ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ.....	19
2.1. Геополітичний вимір військово-політичного протистояння в рамках російсько-українського збройного конфлікту.....	19
2.2. Політика України щодо подолання агресії РФ.....	36
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ.....	47
3.1. Аналіз альтернатив врегулювання конфлікту.....	47
3.2. Вдосконалення законодавчо-правового та інституційного забезпечення із врегулювання конфлікту на Донбасі.....	61
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес активізації геополітичного протистояння міжнародних акторів на сучасному етапі обумовлює зростання інтересу серед науковців щодо проблеми формування вже нового міжнародного порядку й зокрема принципів та форм співіснування на такій міжнародній арені. Водночас активізація боротьби РФ за геополітичний вплив в регіоні крізь спроби повернення домінування не тільки на пострадянському просторі, але і на сучасних територіях зумовила загострення давно тліючих конфліктів і відповідно розпалювання нових. В зв'язку з цим наразі актуалізується питання з'ясування сутності та геополітичних інтересів РФ в контексті конфліктного урегулювання як на регіональному так і на міжрегіональному рівнях й спроби аналізу геополітичного виміру конфлікту на Донбасі зокрема.

Стає зрозумілим, що поки продовжується конфлікт на Донбасі, говорити про вирішеність певної наукової проблеми із даного питання буде надзвичайно складно. Й тим не менш, у наукових публікаціях часто зверталася увага на ті аспекти сучасних відносин, які, із точки зору авторів, могли би сприяти, якщо не вирішенню, то хоча б прогнозуванню подальшого розвитку конфлікту на Донбасі. Так, дуже часто можна зустріти думку, що уже найближчим часом відбудуться кардинальні зміни, що призведуть до вирішення існуючої геополітичної кризи в сусідніх державах України.

Варто відмітити, що стан наукової розробки даної проблематики є досить фрагментарним та здебільшого зводиться наразі до наукових публікацій в періодиці, де акцентована увага на аналіз російсько-українського конфлікту у контексті ведення так званої «гібридної війни» і пропозицій можливого сценарію в подальшому розвитку ситуації на Донбасі. В даному питанні компетентні такі науковці як М. Пашков, А. Рачок, К. Румський, Н. Тарасенко, С. Толстов, А. Гольцов, В. Курило, С. Савченко, О. Караман, Р. Безсмертний, О. Кучик, О. Гогоша, В. Горбулін тощо.

Геополітичний підхід у дослідженні міжнародних конфліктів розкривали у своїй роботі такі вчені як Д. Базив, З. Бжезинський, С. Вовканич, М. Дністрянський, М. Дорошко, І. Іліопулус, К. Клаузевіц, В. Мадіссон, В. Шахов, Є. Магда, Н. Нартов, С. Переслегин, К. Сабрі, Г. Ситник, В. Богданович, М. Єжєєв, М. Требін, А. Єрмолаєв, С. Денисенко, О. Маркєєва, Л. Поляков тощо.

Звідси досить актуальним видається питання осмислення глибинних причин виникнення й інтернаціоналізації конфлікту на Сході України й набуття ним ознак геополітичного конфлікту або протистояння з геополітичною складовою.

Метою роботи є аналіз геополітичного й військово-політичного виміру збройного конфлікту на Донбасі.

Для досягнення поставленої мети слід вирішити наступні **завдання**:

- визначити сутність геополітики та її значення в дослідженні конфліктів;
- окреслити поняття та особливості гібридної війни;
- проаналізувати геополітичний вимір військово-політичного протистояння в рамках російсько-українського збройного конфлікту;
- охарактеризувати політику України щодо подолання військової агресії РФ проти України;
- здійснити аналіз альтернатив врегулювання конфлікту;
- проаналізувати законодавчо-правове та інституційне забезпечення із врегулювання конфлікту на Донбасі.

Об'єкт дослідження – російсько-українська «гібридна війна» на Донбасі, що триває з весни 2014 року по теперішній час.

Предметом дослідження – геополітичний вимір російсько-української «гібридної війни».

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження слугували методи пізнання геополітичних явищ та процесів: системний – для визначення сутнісних характеристик геополітичного та воєнно-політичного виміру конфлікту; теоретичного узагальнення – для визначення сутності геополітики

та її значення в дослідженні конфліктів; порівняльно-історичний – для установаження як спільних так і відмінних підходів щодо політичного та воєнно-політичного виміру конфлікту в Україні та в світі; систематизації – для обґрунтування перспектив врегулювання конфлікту на Донбасі.

Практичне значення. Результати роботи можна використовувати для подальшого дослідження геополітичного розвитку країни під час вивчення курсу «Міжнародні відносини».

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трох розділів, висновків та списку використаних джерел, додатків. Основний текст дипломної роботи викладений на 73 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 87 сторінки. Список використаних джерел нараховує 93 позиції.

РОЗДІЛ 1. ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Сутність геополітики та її значення в дослідженні конфліктів

Сучасні процеси в політиці, й зокрема у воєнній, важко уявити без чітко осмислених та обґрунтованих дій. Тому визначення впливу геополітичних характеристик на оцінювання й прогноз воєнно-політичної обстановки є досить важливим завданням.

Загалом розуміння процесу геополітики існувало із давніх часів. Вперше термін «геополітика» був введений Рудольфом Челленом в 1899 р. Згідно визначення Челлена, геополітика – це учення про державу, як географічний організм, чи явище у просторі, тобто учення про державу, як країну, територію чи ж область [43, с.106]. Колись Наполеон заявив, що знання своєї географії є знанням своєї зовнішньої політики. Проте розуміння значення політичної географії має адаптуватись до нових реалій влади [12, с.20].

Геополітика (від грец. *geo* – Земля, *politike* – мистецтво управління державою) – це наука про географічну обумовленість різноманітних політичних процесів. І саме об'єднання слів «гео» та «політика» указує на певний істотний зв'язок між географічним простором та політикою окремої країни.

Як показує історія міжнародних відносин, найбільшим фокусом політичних конфліктів був територіальний контроль. І причиною більшості кровопролитних воєн було або задоволення своїх національних устремлінь, спрямованих на отримання великих територій, або почуття національної втрати у зв'язку з втратою так званої «священної» землі». Тож, імперії будувались шляхом ретельно продуманого захоплення та утримання життєво важливих географічних надбань [12, с.21].

Ще в XIX – на початку XX ст. в процесі дослідження основних складових держави «територія – населення – влада» більшість науковців віддавали пріоритет саме території. На початку XX ст. сила та вплив країни великою

мірою залежали від географічного положення держави, а також чисельності населення і її природних багатств в цілому. Саме в цей час геополітика охоплювала земний простір, як найбільш важливий ресурс. Згідно Р. Челлена, геополітика розглядає країну, як своєрідний географічний організм й, зокрема, як політичний простір [43]. Країна – це земля, територія, природне середовище та населення. Вже пізніше геополітика набула більш ширшого кола значень, де почала трактуватися як ідеологія, політичний напрям країни.

Тобто територія та місце розташування країни тоді виступали найбільш важливим ресурсом як економічного так і соціального прогресу держави, факторами її могутності, що визначали місце та роль держави в світовій політиці. Загалом географія держав володіє безліччю аспектів, які впливають на їх політичний статус у глобальній політиці. Тому серед іншого варто виділити розміри та масштаби території держави, а також місце розташування, топографію, клімат, умови для сільськогосподарського виробництва, наявність природного ресурсу, доступу до моря та океану тощо.

Таким чином, саме геополітика мала би виявити певний зв'язок політичних та територіальних аспектів діяльності країн, залежність політичного рішення від просторового розташування цих політичних сил в масштабах усєї земної кулі [9].

Розглянемо позиції науковців стосовно поняття «геополітики».

Так, на думку З. Бжезінського «геополітика – це поєднання географічних та політичних факторів, які визначають положення держави чи регіону з ухилом на вплив географії на політику» [12, с.19].

В. Мадіссон, В. Шахов визначали геополітику як науку щодо контролю над простором [43].

Досить оригінально подав визначення поняття «геополітики» С. Переслегін – «триєдність науки, технології і трансценденції» [53]. Тобто із цього погляду впливає, що геополітика вміщає фізико-географічний, економіко-географічний, расово-антропологічний, культурно-конфесійний,

семантичний й, зокрема, цивілізаційний аспект динаміки міжнародних відносин, світової торгівлі, глобальної онтології людства тощо [53].

М. М. Шевченко розглядав геополітику як науку про вивчення відносин між владною політикою у міжнародному плані та тими географічними рамками, в яких вона проводилася [79].

Згідно поглядів Ф. М. Рудича, розвиток цивілізацій здійснюється під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. І до останніх він зарахував фізичну природу та зокрема такі її елементи, як клімат, ґрунт, географічне положення [74].

Г. П. Ситник визначав геополітику як галузь знань, яка вивчає закономірності взаємодії політики із системою неполітичних факторів, що формують географічне середовище (характер розташування, рельєф, клімат, ландшафт, корисні копалини, економіка, екологія, демографія, соціальна стратифікація, військова міць) [63].

Згідно поглядів Д. П. Базива, у сучасному розумінні геополітику називають науку, яка вивчає процеси, принципи та перспективи розвитку країн, регіонів, планети загалом із врахуванням системного впливу географічних, політичних, економічних, військових, екологічних, етнічних та інших чинників, серед яких пріоритетними є державні інтереси певних державних утворень, які визначаються особливостями географічного простору [9].

Водночас, М. Дорошко підкреслює, що «гео» в понятті «геополітика» означає не лише географічний або ж просторово-територіальний аспект в політиці певної країни чи груп держав, а воно викликане позначати усесвітньо планетарні масштаби, параметри та виміри, правила та норми поведінки в цілому, та зокрема міжнародної політики деяких країн, союзів, блоків у всесвітньому контексті [27].

Сучасний дослідник М. Дністрянський запропонував «розмежувати політичну географію та геополітику, розглядаючи політичну географію як географічну науку про територіальні особливості політичних об'єктів, процесів та явищ, а геополітику – як прикладну дисципліну на стику географії,

політології та політики, що може вивчати різноманітні аспекти політичної діяльності, обумовлені такими географічними особливостями, як розташування та розміри території, природно-ресурсний потенціал, сам стан навколишнього середовища, розміщення соціально-економічних й політичних об'єктів» [25, с.84].

Інший вчений Н. Нартов, виділяючи форми контролю геополітичного простору, говорив про політичний, економічний, воєнний, демографічний, комунікаційний, релігійний, інформаційно-ідеологічний, технологічний та культурно-цивілізаційний контроль. Також він вказував, що такі форми, зазвичай, використовувалися в досить різних поєднаннях, адже геополітичний підхід потребує врахування усіх чинників в міждержавних взаємовідносинах, й передусім на географічних, економічних, політичних, воєнних, демографічних, культурно-релігійних, етнічних [50]. Мається на увазі, це ті чинники, широкомасштабним системним впливом яких, зумовлюється геополітика країн.

А. Г. Гольцов виділяв десять критеріїв, які визначають геополітичну могутність країни: поверхню території, природу кордонів, кількість населення, наявність або відсутність корисних копалин, економічний й технологічний розвиток, фінансову міць, етнічну однорідність, рівень соціальної інтеграції, політичну стабільність, національний дух тощо. Тобто це такі критерії, використання яких у конкретних геостратегічних сценаріях допомагає здійснювати вплив та контроль геополітичного простору других країн [20].

Погоджуємось із думкою М. Шевченка, що в формуванні й розвитку геополітики проглядаються три, різноманітні за тривалістю й особливостями, етапи: загальнофілософський, географічний та зокрема геополітичний. І сутнісними ознаками цих періодів є наступні аспекти: на загальнофілософському етапі – це зародження географічного детермінізму; географічному етапі – це вивчення політики країни, виходячи із географічного положення, із зайнятої нею території; й на геополітичному етапі – це вивчення держав як просторово-географічних феноменів та осягнення природи їх взаємодії між собою [79].

Визначаючи національну силу країни, Х. Моргантау виокремлював таких дев'ять їх характеристик: географічне положення, природні ресурси, промислові можливості, військова підготовленість, чисельність населення, національний характер, національна мораль, якість дипломатії, якість уряду [89].

Таким чином, проведений аналіз дав змогу виділити головні характеристики, що визначають процес реалізації геополітики (додаток А).

В той же час, велике значення мають геополітичні центри. Відмітимо, що геополітичні центри – це держави, чиє значення впливає не з їхньої сили і мотивації, а скоріше з їх важливого місця розташування і наслідків їх потенційної уразливості для дій з боку геостратегічних дійових осіб. Тому найчастіше геополітичні центри обумовлюються своїм географічним положенням, яке в ряді випадків надає їм особливу роль в плані або контролю доступу до важливих районів, або можливості відмови важливим геополітичним діючим особам в отриманні ресурсів. В інших випадках геополітичний центр може діяти як щит для держави або навіть регіону, має життєво важливе значення на геополітичній арені. Іноді саме існування геополітичного центру, можна сказати, має дуже серйозні політичні та культурні наслідки для більш активних сусідніх геостратегічних дійових осіб [12, с.22]. Таким центром наразі стала Україна.

На сьогодні досить загострюється геополітична конкуренція між впливовими світовими країнами і групами держав, які претендують на провідні позиції під час організації системи міжнародних відносин посткризового світу. Крім того, закладаються своєрідні підвалини масштабної геокультурної зміни. Тобто народжується світ так званого Нового Модерну – світ, обличчя й структура якого ще не визначені, а його формування відбувається не менш складно і суперечливо, як й знайомий нам світ Пізнього Модерну й Постмодерну «довгого 20 століття» [73, с.3].

Згідно оцінок багатьох аналітиків, в тому числі й З. Бжезінського, на початку XXI століття світ ввійшов в зону турбулентності, коли час

нестабільності та хаосу будуть лише посилюватися [12]. Оскільки великі території наразі потерпають від воєнного конфлікту, масового безладдя, стихійного лиха, посилюється техногенний ризик. Також загострюються релігійні, світоглядні, етнічні, расові суперечності на фоні зростання потужності дії чинників, які їх посилюють. І таким чинником є зростання певної напруги між «бідними й багатими», і у внутрішньому вимірі окремого суспільства, і у міждержавному та міжрегіональному вимірі. Так, в умовах інформаційної уніфікації, поряд із нарощуванням всіх можливостей освіти, стимулюється процес занепаду локальних культур, а також загострюються проблеми ідентичності й самобутності спільнот. І в умовах глобалізованого так званого «суспільства споживання» дані проблеми стають своєрідними «революційними чинниками» [73, с.3]. Ці чинники зумовлюють виникненню збройного конфлікту в Україні.

Українська геополітика, як складова сучасної політичної науки, демонструє своє ставлення і до соціальної політики. Досить важливим наразі, як відзначав С. Вовканич, є необхідність розуміння існуючої гуманітарної політики, її здатність захистити національну ідентичність українства за умов гібридної війни, посилення загроз глобалізаційного зодноріднення їх інформаційного простору й поширення патогенного неоімперіалістичного впливу на сфери вітчизняної освіти, науки, економіки, культури та ін. В даному контексті, на думку вченого, потребує висвітлення актуалізації більш широкого впровадження нової соціогуманістичної парадигми буття, обов'язковим духовно-моральним імперативом якої має стати у національному й міжнародному масштабі бінарний захист та людини, і націй на усіх етапах їхнього відродження [16-17].

Аналіз сучасних воєнно-політичного процесу, що проходить в світі, приводить до думки щодо змін міжнародних відносин, які викликані прискоренням процесів глобалізації та збільшенням можливості негативного впливу сусідніх країн на реалізацію національних інтересів України, що пов'язані із забезпеченням її суверенітету, а також територіальної цілісності й

недопущенням втручання у внутрішні справи країни. Водночас досить кардинально підвищилась спроможність та поширилась практика використання воєнних інструментів в досягненні власних воєнно-політичних цілей.

Таким чином, можна зробити висновки, що значна активізація геополітичного протистояння міжнародних конфліктів на сучасному етапі обумовлює зростання інтересу науковців до проблеми формування більш нового міжнародного порядку й зокрема принципів та форм співіснування на самій міжнародній арені. Водночас активізація боротьби Російської Федерації за геополітичний вплив в регіоні крізь спроби повернення домінування не тільки на пострадянському просторі, але і в Європейському регіоні спричинила певне загострення тліючих конфліктів й в той же час розпалювання нових. І на даному фоні актуалізується питання з'ясування сутності й геополітичних інтересів однієї держави в контексті конфліктного урегулювання на регіональному й міжрегіональному рівнях.

1.2. Поняття та особливості гібридної війни

Слід підкреслити, що війни на жаль не зникають, а набувають нової форми. Дана обставина відобразилась й у розповсюдженні терміну «гібридна війна». В даному типі воєн не меншу, а, мабуть, й більшу роль порівняно із безпосередніми воєнними діями, відіграють підіривні соціальні технології [19, с.30].

Відмітимо, що «гібридна війна» – це війна із поєднанням доволі різноманітних типів та способів ведення війн, що скоординовані для досягнення спільних цілей. Так, до характеристик «гібридної війни» слід віднести: початок агресії без оголошення офіційної війни, приховування країною-агресором власної участі в конфлікті; використання нерегулярного збройного формування; нехтуванням агресором міжнародної норми ведення бойових дій, домовленості та угоди; доволі розгалужений апарат пропаганди та контрпропаганди із різних методів інформаційно-психологічного впливу, а саме

дискредитування органів влади, побудова агентурного впливу, політичне маніпулювання й дезінформування тощо [45].

Так, аналіз останніх досліджень показує, що таке поняття як «гібридна війна» відсутнє у міжнародно-правових документах. І ряд сучасних науковців, задля характеристики сучасних воєнних конфліктів, використовують якраз термін «гібридна війна», проте систематизованого викладу причин їх виникнення, а також сутності характеру й особливостей ведення цих війн не достатньо висвітлено.

Так, В. Горбулін, бувший директор Національного інституту стратегічних досліджень, узагальнюючи термін «гібридна війна», подавав наступне визначення цьому феномену: «воєнні дії, які здійснюють методом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, економічних й інформаційних засобів із метою досягнення стратегічних політичних цілей» [22, с.38].

Такі дослідження проводилися відомими американськими й нідерландськими експертами: Ф. Хоффманом, Д. Лосіна, Д. Девісом, Д.Кілкаменом, Френк ван Канненом. А серед вітчизняних науковців варто відмітити С. Асланова, К. Вітмана, В. Горбуліна, Є. Магду, В. Петрика, М. Требіна. У наукових розвідках даних вчених розкрито економічні, етнополітичні, інформаційні особливості «гібридної війни».

Відмітимо, традиційна термінологічна й методологічна база у визначенні сутності й характеру війни не виключає знаходження і використання більш нових дефініцій «гібридної війни». Так, Франк Хоффман, консультант міністерства ВМФ США, один з авторів концепції «гібридної війни», наголошував, що кожній епосі властиві власні специфічні форми війни. І це кожного разу вимагає все нових термінологічних розробок. В цілому сучасна епоха, згідно Франка Хоффмана, відображається процесами гібридизації, у тому числі й у військовій галузі. Приміром традиційні форми війни перемішуються із діяльністю організованої злочинності, а також іррегулярними конфліктами й тероризмом [87, с.35]. Тож для характеристики такої нової реальності експерт пропонував застосовувати поняття «гібридної війни», яке

хоч і не було суто військовим, проте дозволяло оперативно охопити й відобразити саму суть змін в характері сучасної війни.

Генерал-майор у відставці Франк ван Каппен, в підсумковій доповіді щодо дослідження НАТО Multiple Futures із метою виявлення тенденцій змін в галузі міжнародної безпеки, зазначив, що в терміні «гібридної війни» є безліч дефініцій. Але визначив, що його суть зводиться до військового виміру та з використанням нерегулярних збройних формувань [38].

На нашу думку, гібридну війну в загальному можна визначити як сукупність заздалегідь підготовленої і оперативно реалізованої дії військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей тощо. І до складових гібридної війни варто віднести як традиційні так і нестандартні загрози, тероризм, підіривні дії, в той час коли застосовуються новітні або ж нешаблонні технології задля протидії перевазі супротивника у військово-збройній силі.

Варто підкреслити, що сама ідея гібридної війни не є новим явищем. Так, військова історія на жаль містить чимало прикладів таких асиметричних воєн із використанням нелінійної тактики й зокрема нерегулярних збройних формувань, що виступає минулими аналогами сучасної гібридної війни. Приміром, варто відмітити війну Наполеона у Іспанії або війну у В'єтнамі. Так, війна зокрема не була виключно протистоянням на полі бою, а включала у себе елементи як економічного, психологічного протистояння, так і партизанщини. Тому співвідношення й міра впливу даних компонентів на загальний результат, їхню роль й місце в даному протистоянні визначається рівнем розвитку суспільства й духом цієї епохи. Тож, війни і збройні конфлікти виступають просторово-часовими процесами задля досягнення власних цілей [45].

Відмітимо, що війна утворює принципово іншу реальність, що формує власне розуміння моральної, етичної, правової норми, що вимагає визначення засобами військового права. Й тому поки правове поле буде залишатися невизначеним, не можна говорити й про організоване ведення бойових дій, й

тому може стати неконтрольованим насилля, але при тому не буде рахуватись війною [6, с.39].

Таким чином, саме цим й небезпечна гібридна загроза. Адже саме в гібридній війні часто дуже важко визначити суперника, тим більше ще важче говорити про правові, етичні й моральні фрейми зокрема. А без них організоване насильство й надалі веде до деградації локальної спільноти, її варваризації тощо. Приміром, в Україні й досі тривають дискусії стосовно застосування терміну «гібридної війни» чи «антитерористичної операції», що зовсім не відображає сутність подій у зоні конфлікту на Донбасі. В той же час, інша сторона протистояння, Росія, офіційно не визнає власної участі, тоді виникає риторичне питання, коли це війна, то хто ж суперник в ній...

Так же стираються самі кордони війни і їхні сценарії як початку так і закінчення. Майже уся європейська політична й військова історія відображає процес сприйняття елітою початку і закінчення війни як своєрідну церемонію, деякий набір дій. Проте в гібридній війні, щонайменше одна зі сторін відчуває на собі брак легітимності. Й тоді вже на допомогу приходять пропаганда чи утворення маріонеткового уряду. В результаті, відбувається зміна стану із мирного у військовий, що може затягнутись на догі роки конфлікту.

Подібною була правова ситуація у війнах індіанців із американськими колоністами або ж конфлікти в Судані й Конго чи приміром війна із тероризмом (адже маючи початок, може не мати закінчення). Оскільки така війна володіє всіма шансами вилитися в ендемічне й безкінечне насилля в певному регіоні.

Зокрема руйнується традиційна так звана «тринітарна модель» К. Клаузевіца, що містить триєдність уряду, збройних сил й народу в цій війні [35] Але після Другої світової війни цю триєдину модель майже не застосовують. Адже народ взмозі вже вести бойові дії і без уряду, також воювати можуть й терористичні організацій або ж польові командири, що дуже часто зливаються із мирним населенням (до прикладу, варто згалати бойовиків «Хезбалли» або так званих «ДНР» і «ЛНР»). І виходом із цієї ситуації може

бути лише повернення в правове поле, чого варто досягати різноманітними засобами, що варіюються від самого укріплення інституту державності всіма сторонами протистояння (це дасть змогу застосувати більш традиційний сценарій завершення війни) й до повного знищення однієї із сторін конфлікту (коли йдеться мова про терористичні організації) [90].

Таким чином, на думку В. Горбуліна, гібридна війна як досить глобальне протистояння виникає в умовах нових принципів геополітичного устрою, що на сьогодні визначається своєрідними «внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панував закон та міжнародне право й зокрема сферою невизначеності, що характеризується певною зневагою до закону, а також численними локальними конфліктами» [22, с.41], а не протистоянням між великими країнами та сферами їх впливу, як під час холодної війни.

Трансформація більш традиційних (контактних) війн пов'язана із розробленням вже нових способів та засобів збройної боротьби. І в поєднанні із новітніми інформаційними технологіями саме вони породжують такі форми, як мережеві й мережо-центричні війни [11, с. 21]. Так, мережева війна являє собою процес досягнення успіху у збройній боротьбі не із-за переваги у чисельності та вогневій могутності військ держави, а завдяки їхній перевазі у інформаційних можливостях й організаційній побудові згідно мережевої структури.

Важливим фактором гібридної війни, що спричинена процесами глобалізації й інформатизації є те, що світова спільнота наразі стоїть перед доконаним видом агресії при її повному запереченні зі сторони агресора. І у короткостроковій перспективі це є доволі виграшною тактикою.

В даному випадку найважливішим фактором у веденні такої гібридної війни є інформаційний важіль. Оскільки інформаційна війна – це чітко узгоджена діяльність із використання певної інформації як своєрідної зброї для ведення бойових дій. До головного стратегічного національного ресурсу варто віднести інформаційний простір, тобто інформацію, мережеву інфраструктуру та інформаційні технології [32].

Виходячи із вищесказаного, слід відмітити характерні риси гібридної війни, обумовлені глобалізаційними процесами: застосування інформаційної зброї; присутність в протистоянні недержавних об'єктів; використання терористичних методів; нехтування військовим правом й етикою; використання методів як економічного так і психологічного тиску; пропаганда тощо [44].

Як зазначав К. Н. Сабрі, інформаційний складник насправді став визначною темою «гібридної війни», однак він виконує не лише самостійну, а й допоміжну роль, значною мірою супроводжуючи військову фазу самої операції. Хоча й військовий складник конфлікту об'єктивно є головним чинником його розгортання, проте масштаби застосування саме інформаційного складника стають все глобальнішими [61, с.207].

Наразі перебіг сучасних воєн свідчить про потребу в розгляді й врахування не тільки військових аспектів, але й політичних, соціокультурних, техніко-економічних й геополітичних фреймів всього військового конфлікту. Тому варто наголосити, що попри стирання більш традиційних уявлень щодо війни, які засновуються на роботі К. Клаузевіца, його теза про те, що війна володіє постійною природою та змінним характером, все залишається досі актуальною [35]. Хоча не усі поділяють цю точку зору, вважаючи, що саме природа війни може змінюватись під впливом більш нових технологій й форм війни, а також що війна може мати так звану «другу граматику», яка буде засновуватися на повстанських операціях) [71, с.115]. І під час аналізу сучасних гібридних воєн важливо це пам'ятати й розрізняти їхню природу і характер. Зокрема на думку Ф. Хоффмана, ключовою для пошуку відповіді на гібридний виклик стає оцінка як соціального так і технологічного контекстів, розуміння того, який саме елемент структури конфлікту залишиться незмінним, а який буде еволюціонувати [88, с.2].

Відомо, що війна завжди буде насильницьким актом, який володіє метою примусу суперника виконати власну волю. І мотиви війни, що сформовані ще Фуکیدом, так же будуть незмінні – це страх, гордість й вигода. А характер й форма війни великою мірою залежать від технологій й економіки, а також рівня

суспільного розвитку самих акторів на міжнародній арені. Приміром, застосування дронів й роботів в бойових діях уже є звичним явищем. Також недержавні об'єкти військового конфлікту є стороною певного військового протистояння, й зокрема, їхня питома вага в цих конфліктах ймовірніше буде зросте. Із розвитком комп'ютерних технологій та мереж кібервійни наразі стають зброєю терористичних організацій і елементом гібридних воєн в цілому.

Вищеперерахований перелік геостратегічних дійових осіб та геополітичних центрів не є ані постійним, ані незмінним. З часом деякі держави можуть бути внесені або ж виключені з нього.

Отже, теоретичний аналіз показав, що геополітика є наукою, яка визначає стратегічне спрямування країни. І вона дуже потрібна для розвитку політичної культури громадян. Водночас прийняття політичних рішень неможливе без врахування геополітичного розшарування як зовнішньополітичних так і зовнішньоекономічних пріоритетів країн світу, які постають великими геополітичними полюсами. Проведений аналіз наукових джерел дав змогу дійти висновку, що геополітична стратегія держав знайшла досить широке обговорення серед наукової громадськості, що обумовлено із науковим обґрунтуванням зовнішньої політики і нашої країни й політики національної безпеки. Дослідженням встановлено, що геополітика деяким чином впливає на всю систему державного управління держави, насамперед у визначенні стратегічних завдань зовнішньополітичного курсу окремої країни в умовах глобалізації й інтеграції в світовий простір.

РОЗДІЛ 2. СУТНІСТЬ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ТА ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

2.1. Геополітичний вимір військово-політичного протистояння в рамках російсько-українського збройного конфлікту

Україна, нова держава на євразійському геополітичному просторі, і її існування як незалежної держави допомагає трансформувати Росію. Без України Росія перестане бути євразійською імперією. Без України Росія все ще може боротися за імперський статус.

Відмітимо, що завданням державної влади і експертного співтовариства в Україні є невідкладне припинення так званої «гібридної» війни із Росією й зокрема утворення засад нової системи забезпечення національної безпеки Української держави.

Так, відправною точкою процесу руйнації геополітичного статус-кво, що склався після завершення холодної війни, стала заява президента Російської Федерації В. Путіна в 2000 році: «Розпад СРСР є найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття». До того ж, «Мюнхенська промова» В. Путіна є відправною точкою військово-політичного протистояння. Саме у виступі на Мюнхенській конференції із безпеки, В. Путін розкритикував однополярність світу, політику США та НАТО щодо Росії. Саме тоді його промову назвали оголошенням так званої другої «холодної війни». Сьогодні, через 14 років, відчутні наслідки таких поглядів і поділу світу. Вже тоді президент РФ був впевнений, що незалежна зовнішня політика – це не природний наслідок суверенітету певної країни, а деякий привілей обраних [55].

Саме тому в основі стратегії президента В. Путіна на шляху відновлення геополітичного статусу РФ як світової наддержави – повернення під контроль Кремля держав пострадянського простору. Також урегулювання ситуації досить ускладнюється тим, що РФ як постійний член РБ ООН крізь

використання «права вето» фактично блокує будь-які рішення світової спільноти.

Згідно розрахунків кремлівських аналітиків, приєднання Криму і Сходу України дозволяє вирішити два взаємопов'язаних завдання – можливість посилення режиму особистої влади В. Путіна усередині країни й повернення РФ статусу одного із центрів сили у Європі [67].

Історично так склалося, що росіяни як політична нація є скоріше азіатами, ніж європейцями. А після розпаду Київської Русі, російська державність формувалася як синтез авторитарного Володимиро-Суздальського князівства із Золотою Ордою. Із того часу і до нині Україна перебуває у епіцентрі геополітичних змагань між Заходом (сучасні США і ЄС) та Сходом (сучасна РФ).

І перебіг україно-російського протистояння – від фактично безкровної анексії АРК та до позиційного протистояння сторін (лозунгом «Ні війни, ні миру») в зоні конфлікту на Донбасі у межах спроб поетапного виконання Мінських домовленостей – ілюстрація програшної геополітичної стратегії Кремля. Загалом саме збройне вторгнення Росії на територію України насамперед порушує положення Заключного акту Гельсінкі 1975 року про непорушність кордонів в післявоєнній Європі і низку других міжнародних й двосторонніх правових актів. Проте Кремль на рівні ООН і ОБСЄ визначає власні дії як своєрідну підтримку права населення українських територій на самовизначення, спираючись на міжнародно-правовий «Прецедент Косово». Але події в Україні не є адекватними ситуації у Косово. І при тому у 2014 р., зразу після анексії Автономної республіки Крим президент Росії В. Путін заявив: «Нічого іншого, окрім того, що було зроблено у Косово, у Криму зроблено не було. Я глибоко переконаний, що жодних порушень міжнародного права Росія не допустила» [83].

Варто відмітити, що світова економічна криза, що спричиненна пандемією коронавірусом, вносить свої корективи і в ієрархію глобальних гравців. Так, РФ, яка анексувала Крим та розв'язала конфлікт на Донбасі мала

намір зруйнувати і до того хибкий світовий порядок під лідерством США (G7), що склався після розвалу СРСР, має усі шанси піти у тінь зі світової геополітичної арени. Так, маючи менший запас міцності у довгостроковій перспективі, лідерам Королівства Саудівської Аравії вдалось вміло скористатись пандемією коронавіруса, яка і так підкосила попит на нафту на світових ринках. У підсумку Кремль був змушений підписати нову угоду на гірших, аніж в березні, умовах. В будь-якому випадку, РФ буде обмежена в найближчий час в ресурсах для ведення активної геополітики. Як показують підсумки попередніх хвиль світової економічної кризи, розрив між РФ, КНР, США і ЄС в економічному потенціалі тільки зростає не на користь Москви. Таким чином, замість бажаної мультиполярності, де РФ є глобальним центром сили, Росія може бути відсунута на периферії [86].

Україна наразі розраховує на політико-дипломатичне урегулювання конфлікту (хоча офіційно не знаходиться в стані повномасштабної війни із Росією; між Москвою і Києвом існують дипломатичні відносини). Так, попри взаємні санкції, все ж обсяги торгівлі між РФ й Україною зростають впродовж двох останніх років. Проте, 1 серпня 2019 р. Україна запровадила спецмити на дизельне паливо і скраплений газ, який постачаються трубопроводами. А в липні український уряд вже продовжив до кінця 2020 року заборону на постачання цілої низки російських товарів, включивши до переліку нові товарні групи: будівельні матеріали, мінеральні добрива, продукцію деревообробки і металургії, легкові та вантажні авто. Також інтернет-видання DW зазначає, що є товари, які з РФ досі імпортує Україна, оскільки без них українська промисловість не може обійтись найближчим часом [70].

Водночас повне виконання Мінських домовленостей сторонами конфлікту переводить «гібридну» війну в площину політико-дипломатичного узгодження усього комплексу проблемних питань. А кінцевою метою даного процесу повинно стати відновлення суверенітету та територіальної цілісності Української держави, в тому числі вирішення питання АР Криму. Адже анексія Криму є порушенням МП та ударом по світовому порядку. З 1991 року

світовий порядок вже інший, тому що СРСР розпався, а зміна повоєнних кордонів – це спроба зруйнувати світовий порядок, який утворився після 1991 року.

Хоча сам конфлікт на Донбасі таким не є, тому що кордони не змінилися. Водночас Росія визнає ОРДЛО територією України, й зокрема Німеччина та Франція не визнають РФ учасником конфлікту.

Отже, аналізуючи головні етапи розвитку подій на Сході України після 2013-2014 рр., які стали передумовою Мінських угод, варто відзначити найрезонансніші події, що в результаті примусили Україну піти на підписання до цих Угод.

- 24 травня 2014 року біля Слов'янська збито український літак АН-30, де загинуло п'ять членів екіпажу.

- 14 червня – терористами було обстріляно військово-транспортний літак Іл-76, внаслідок чого загинуло 40 десантників і дев'ять членів екіпажу;

- 24 червня – біля Слов'янська терористами збито український військовий вертоліт Мі-8, де загинуло дев'ять військовослужбовців.

- 10-24 липня відбувалися систематичні обстріли підрозділів ЗСУ системами «ГРАД» із території РФ.

- 17 липня – у небі над Донбасом було збито цивільний літак Boeing-777 на борту якого перебувало 298 особи. Саме дана трагічна подія і показала, що конфлікт на Сході України володіє іншим характером, аніж нав'язаним фейковим образом, що намагалась показати усьому світові російська пропаганда.

Оскільки для того, щоб збити пасажирський лайнер на висоті 10 км треба було застосувати відповідне важке озброєння та вміння ним керувати. Дана подія заставила країн Заходу відреагувати на конфлікт, і відкинути російську версію про так званий «внутрішній переворот, здійснений шахтарями» [69].

- 28 серпня – сталась Іловайська трагедія, де було загиблих, поранених і тих, що потрапили у полон сотні українських бійців – й усе це в результаті безпосереднього втручання російських військ в конфлікт на Донбасі.

В той же час, РФ квапилася форсувати події, аби потім диктувати власні умови, тому Києву доводилось маневрувати, виходячи із наявних сил та засобів.

- 29 серпня відбулось засідання РБ ООН в зв'язку із агресією РФ проти України, на якому делегація України заявила: «РФ почала безпосереднє військове уторгнення на материкову частину України з застосуванням власних регулярних збройних сил».

Також відбулось засідання комісії «Україна-НАТО», де Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмусен кваліфікував вторгнення Збройних Сил РФ через східний та південно-східний українсько-російський державний кордон як «серйозну ескалацію збройної агресії Росії проти України» [30].

- 5 липня – розпочалась досить активна фаза антитерористичної операції на позиції «ДНР» й «ЛНР». Саме тоді було досягнуто позитивних змін: звільнено від осіб-сепаратистів міста: Лиман, Маріуполь, Слов'янськ, Краматорськ, Дружківка, Костянтинівка, Бахмут, Торецьк, Авдіївка, Красногорівка, Мар'їнка [7, с.46].

Ще в серпні темпи українського наступу дали змогу розраховувати, що стратегічну мету повернення під контроль всього кордону, а також розрізання території «ЛНР» та «ДНР», подальшого оточення й зокрема ліквідації сил сепаратистів буде досягнуто найближчим часом. Однак вже 28 серпня відбулась Іловайська трагедія за досить активної участі російських військ. І після втрати контролю над досить стратегічними транспортними магістралями і тяжких витрат під Іловайськом сухопутний коридор на Крим було захоплено російськими військами, а Маріуполь та Запоріжжя опинилися також перед загрозою захоплення.

Відмітимо, що незважаючи на заявки про «зраду національних інтересів», на думку В. Горбуліна, слід чітко розуміти, що Україна об'єктивно потребувала припинення військових дій на цьому етапі розвитку військово-політичної ситуації [21, с.9]. І як мінімум країні необхідний був час для побудови більш ефективних Збройних Сил, перебудови сектору безпеки та оборони, оновлення

стратегічних документів в галузі національної безпеки та оборони, отримання іноземної безпекової й фінансової допомоги зокрема.

Тому отриманий в результаті час, а також можливість пошуку в політичному вирішенні даної військової проблеми, яка виникла в зв'язку із російською агресією, виступає одними із ключових результатів Мінського процесу, й українській владі варто й далі ним користуватись. Водночас із пошуком політичного рішення слід посилювати власну обороноздатність, а також розбудовувати безпеку кордонів (як сухопутних, морських так і повітряних), й напрацювати нову модель існування країни.

Вже у вересні 2014 р., а потім та у лютому 2015 р. українській владі за активної підтримки західних країн (США, Франція, Німеччина) й політичного керівництва НАТО вдалось досягти у Мінську політичних домовленостей щодо послідовних кроків на шляху політико-дипломатичного урегулювання ситуації на сході України.

Мінські угоди – це пакет документів, що прийнято у 2014-2015 роках для урегулювання конфлікту на південному сході України, включає наступні акти:

1) Мінський протокол (повна назва – «Протокол за підсумками консультацій Тристоронньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на імплементацію мирного плану президента України Петра Порошенка та ініціатив президента Росії Володимира Путіна»), підписаний 5 вересня 2014 року у столиці Білорусії членами контактної групи, а також главами псевдодержавних утворень так званих «ДНР» та «ЛНР»;

2) Комплекс заходів по виконанню мінських угод (так званий «Мінськ-2»), узгоджений у Мінську 12 лютого 2015 року лідерами Німеччини, Росії, Франції та України на саміті в «нормандському форматі» і підписаний контактною групою щодо врегулювання ситуації на Україні і главами самопроголошених республік.

Передумови укладення мінських угод були наступні. В 2014 р. із ініціативи голови Організації з безпеки і співпраці у Європі (ОБСЄ) Дідьє

Буркхальтер для вирішення конфлікту було прийнято рішення утворити контактну групу у складі представників Росії, ОБСЄ та України [84, с.29].

В червні 2014 р. президент України Петро Порошенко (2014-2019) представив власний мирний план, який передбачав гарантії безпеки для усіх учасників переговорів, амністію тим, хто склав зброю та не зробив тяжких злочинів, висновок незаконних збройних формувань тощо. Так, перші консультації представників Україна, ОБСЄ та самопроголошених «ДНР» й «ЛНР» із обговорення мирного плану відбулись 23 і 27 червня в Донецьку. Тоді на зустрічах теж був присутній посол РФ в Україні Михайло Зурабов [49].

Водночас, РФ наполягала на наданні Донбасу особливого статусу з обов'язковим закріпленням його в українській Конституції [78].

Відмітимо, що саме після того, як сталась Іловайська трагедія, і через нього був підписаний Мінськ-1. Так, наприкінці серпня – на початку вересня 2014 р., зокрема, після обстрілу російською артилерією українських підрозділів (згідно доказів міжнародних організацій), вторгнення російських регулярних підрозділів на територію України поблизу Іловайська (згідно даних іноземних дослідників, Військової прокуратури України, Генштабу й очевидців), боїв за Савур-Могили, склалась критична ситуація, яка могла перерости в широкомасштабну агресію РФ та загрожувала втратою Україною власного суверенітету й незалежності. Саме тоді в Мінську зібрались керівництво Євросоюзу та Верховний представник ЄС із зовнішньої політики Кетрін Ештон прибула на зустріч Порошенка і Путіна [81].

Процес підписання Мінського протоколу був довготривалий, оскільки кожна сторона відстоювала свої інтереси. Так, 5 вересня 2014 року в Мінську члени контактної групи, беручи до уваги пропозиції по розв'язанню кризи президентів РФ та України, погодили план мирного урегулювання та досягли домовленості про припинення вогню на південному сході України. Сторони підписали протокол, який передбачав негайне припинення бойових дій, виведення збройних формувань та військової техніки із території України, моніторинг ОБСЄ ситуації на російсько-українському кордоні, звільнення усіх

заручників тощо. Також окремо було прописано зобов'язання київської влади провести децентралізацію влади та проведення дострокових місцевих виборів. Саме так режим припинення вогню вступив у силу в той же день [83]. Вже пізніше, у ніч на 20 вересня 2014 р., контактна група, й зокрема представники «ДНР» та «ЛНР» Олександр Захарченко та Ігор Плотницький уклали меморандум щодо здійснення режиму припинення вогню (сам документ був датований 19 вересня). Сам «Меморандум», передбачав виконання п. 1 «Протоколу», окрім других заходів, що покликані закріпити домовленості про двостороннє припинення застосування зброї, а також відведення важкого озброєння (калібром понад 100 мм) на 15 км від лінії зіткнення сторін, й формування тим самим зони безпеки, заборони на польоти бойової авіації та БПЛА й установку мінно-вибухових загороджень в зоні безпеки. Проте цю «лінію зіткнення» підписанти визначили «за станом на дату підписання меморандуму» тобто на 19 вересня 2014 р. Тому за цих два тижні від 5 вересня лінія зіткнення значно змінилася не на користь України, адже було втрачено значну кількість території. На мапі видно (додаток Б.1), що ми за цей час втратили чималу кількість територій, хоча й на той час вже діяли домовленості [18]. Хронологію подій відображено в додатку В.

Отже, як бачимо, незважаючи на усі домовленості, бойові дії на південному сході України продовжились, і у січні 2015 роки ситуація знову серйозно загострилась. Бої за Дебальцівський плацдарм – одні із найбільших зіткнень на Донбасі. Із всіх боків в ньому взяли участь тисячі бійців, сотні одиниць техніки та важкої артилерії. І найгостріша фаза тривала майже місяць – із 25 січня до 18 лютого 2015 р. – та включала у себе як масовані артилерійські обстріли, так й перестрілки на невеликих відстанях зі стрілецької зброї та навіть танкові бої. І паралельно даному конфлікту у столиці Білорусі ішов переговорний процес, що завершився 12 лютого підписанням так званого «Мінська-2». Оскільки після відходу сил АТО із Дебальцевого та його околиць на Донбасі все ж настало якщо не перемир'я, то хоча б відчутне зниження активності бойових дій (бої у Мар'їнці чи Широкиному за своїми масштабами

досить поступались подіям лютого 2015 р.), а лінія фронту майже не змінювалась [58].

Так, 11 лютого 2015 р. у Мінську зібрались учасники нормандської четвірки, даній зустрічі передував візит Ангели Меркель та Франсуа Олланда у Київ та Москву, де вони готували певне підґрунтя для досягнення домовленостей. Загалом переговори у столиці Білорусі тривали 16 годин, вже пізніше у мемуарах Олланд написав, що В. Путін погрожував П. Порошенку «розчавити українську армію» та намагавсь одержати перевагу [46].

Після погодження 13 пунктів Комплексу заходів щодо виконання Мінських угод всі учасники зустрічі роз'їхались, при тому не проводили ніякої спільної прес-конференції або ж брифінгу [36].

Вже 12 лютого 2015 р. документ підписали ті самі особи, що підписували Мінський протокол у вересні 2014 р. А 17 лютого 2015 р. Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод ухвалила як своєрідну матрицю урегулювання на Донбасі Рада Безпеки ООН, і така оперативність була свідченням ставлення США до цього документу, що став показовим прикладом гібридної дипломатії [7, с.49].

Отже, на час узгодження та підписання «Комплексу заходів» ситуація на Донбасі склалася дуже напруженою, й хоча сторони ще у вересні домовлялися про припинення бойових дій та відведення деяких видів озброєння від лінії зіткнення та навіть узгодили на 19 вересня 2014 р. таку лінію зіткнення (від якої і орієнтувалися, відводячи великі калібри). На мапі (додаток Б.2) добре видно, як змінилося становище сил. Й вся ситуація знову склалась не на користь української сторони, хоча й РФ, та підконтрольні їй бойовики, дали обіцянку дотримуватися взятих зобов'язань стосовно припинення вогню [18].

Тобто фактично положення сторін конфлікту був зафіксованим та закріпленим в «Мінських домовленостях» – документі, що узгоджений лідерами «нормандського формату» й закріпленому Тристоронньою контактною групою (Україна – Росія – ОБСЄ), ухваленому резолюцією Радбезу ООН. Практично на цьому документі базується весь процес урегулювання

конфлікту на Донбасі. Й до нього завжди апелює Росія та підконтрольні їй бойовики, в свою чергу вимагаючи від України виконання прописаних там зобов'язань. Водночас ОБСЄ, керуючись «Мінськими угодами», також проводить моніторингову діяльність та фіксує порушення сторін, й світова спільнота, ураховуючи дані документи, отримує інформацію стосовно процесів в процесі конфлікту на Донбасі.

На жаль, до середини літа 2020 року ситуація на мапі виглядала вже зовсім не такою, як на час підписання «Мінська-1». Й знову таки не на користь України, що з того часу вже втратила деякі території та населені пункти, зокрема й, Дебальцеве [18].

Саме це вчергове свідчить, що навіть підписуючи домовленості та угоди, РФ зовсім не має наміру їх виконувати. Й хоча зі своєї сторони, намагаючись отримати свою політичну вигоду, завжди апелює до даних документів та часто звинувачує Україну у порушенні та недотриманні цих зобов'язань. Приміром, в небажанні провести місцеві вибори на непідконтрольних територіях та відсутності змін в українській Конституції стосовно надання їм особливого статусу.

Таким чином, історичне значення Мінських домовленостей полягає у тому, що саме вони досить різко знизили інтенсивність бойових дій на Донбасі, а також дозволили Збройним Силам України виграти час для зміцнення власних позицій. Хоча й за три із половиною роки після їх підписання на Сході України ще не раз спостерігались спалахи бойової активності, проте українські військові відновили контроль над цілим рядом населених пунктів. А сторони протистояння так й не почали виконання мінських домовленостей, й не зуміли досягти більш стабільного припинення вогню. Однак українські частини уже не несли таких втрат в зіткненнях, як це було до лютого 2015 р. Також був відсунутий й певний ризик повернення російських частин до лінії розмежування.

Також варто відмітити, що в 2015 році глава МЗС ФРН Франк-Вальтер Штайнмаєр (у даний час – президент Німеччини) ініціював особливий порядок

вступу в силу закону про особливий статус Донбасу, передбаченого мінських угодами. Так, він запропонував надати особливий статус окремим районам Донецької та Луганської областей на тимчасовій основі у день проведення місцевих виборів в Донбасі та на постійній основі – після опублікування звіту ОБСЄ, що підтверджує легітимність результатів голосування. Дана ідея отримала назву «формули Штайнмайера».

Вона була схвалена лідерами чотирьох країн (Росії, Німеччини, Франції й України) на двох самітах «нормандської четвірки» – у 2015 році у Парижі та у 2016 році у Берліні. Проте пізніше Київ озвучив додаткові умови власної згоди для її реалізації, у результаті переговори були призупинені. Лише після вступу на посаду нового президента України Володимира Зеленського українська влада погодилася повернутись до обговорення питання. У вересні 2019 року радники глав «нормандської четвірки» у результаті кількох раундів консультації домовились, що текст із описом «формули Штайнмайера» повинен бути підписаний усіма учасниками контактної групи як перший крок до поступової реалізації інших положень мінських угод та підготовки до нової зустрічі лідерів Німеччини, Росії, України і Франції.

Так, ще 27 серпня міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров назвав умовою для проведення саміту лідерів «нормандського формату» необхідність «зафіксувати на папері формулу» ве нинішнього президента ФРН Штайнмаєра стосовно «особливого статусу» Донбасу. Таким чином, Росія наполягає на її імплементації, задля того, що вирвати з ширшого мінського контексту лише вибори та пункт про «особливий статус» й при тому ігноруючи безпекові компоненти, а найголовніше – ігнорує контроль України над кордоном. На думку українських експертів, РФ цим самим хоче легалізувати владу бойовиків та закріпити за нині окупованими територіями «особливий статус» [77].

Так, 1 жовтня 2019 року у Мінську на черговому засіданні контактної групи «формула Штайнмайера» була узгоджена та підписана сторонами, у тому числі українською делегацією.

Суть «формули Штайнмайера» зводиться до проведення виборів на окупованих територіях згідно із українським законодавством і під наглядом Організації із безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ). І після проведення вже виборів – якщо ОБСЄ визнає їх вільними – Україна має надати особливий режим місцевого самоврядування теренам, що наразі становлять ОРДЛО. Після цього Київ повинен отримати контроль над кордоном (проте слід підкреслити, що під час багатьох розмов в ЗМІ щодо формули Штайнмаєра, про український контроль над кордоном часто не згадують як визначну умову) [77].

Відмітимо, що нана формула набула резонансу серед українців. І в центрі Києва під Офісом президента України ввечері 19 вересня 2019 р. відбулась акція із закликом до Володимира Зеленського не погоджуватись на імплементацію Мінських домовленостей за так званою «формулою Штайнмаєра». В той же час Президент України поспішив всіх запевнити, що виборів під дулом автоматів не буде, а кордон повинен бути під контролем України.

Станом на квітень 2021 р. відбулось різке загострення на Донбасі, особливо під Горлівкою, а також концентрація російських військ на кордоні з Україною. В деякому сенсі підіграє владі і російська пропаганда, не кажучи вже про пропаганду окупаційних адміністрацій, яка щодня рапортує про збільшення провокацій з боку ВСУ і готується повномасштабний наступ на окуповані території. На думку вітчизняного науковця Максима Ялі, завдання тут з усіх сторін загальне – відвернути увагу своїх громадян від постійного погіршення умов життя і проблем з подоланням епідемії коронавірусу [85].

Згідно поглядів М.Ялі, РФ не нападає на Україну з декількох причин. По-перше, Кремлю наразі необхідно завершити будівництво «Північного потоку-2», який уже завершений на 95%. І його основною метою є позбавлення мінімальної залежності від України як країни-транзитера свого газу у ЄС. По-друге, нова хвиля коронавірусу й поява більш агресивних штамів вірусу, і проблеми з вакцинацією по усьому світу несе ризики введення нових жорстких локдаунів у глобальному масштабі, що неминуче призведе до зниження попиту

на нафту та різке падіння цін на неї. Це досить вплине на економіку РФ, навіть більше аніж санкції ЄС, що є стримуючим фактором. По-третє, наразі нераціонально починати повномасштабну війну тоді, коли «вакцинна дипломатія» приносить перші відчутні успіхи. Так, під час відеоконференції Путіна із Меркель та Макроном, одним із головних питань, що обговорювались було якраз прискорення процесу сертифікації російської вакцини «Супутник V» та можливість навіть її виробництва у країнах ЄС [85].

Саме так РФ приділяє даному питанню значну увагу й ресурси, тому що це дозволить не лише поліпшити власний імідж в світі, а й зміцнити взаємини із ЄС загалом, що стане добрим шляхом до початку скасування санкцій, які дійсно завдають російській економіці збитків.

Звісно, ризики, безумовно, є завжди. Адже в 2014 р. ніхто не міг подумати, що РФ нападе на Україну, окупує окремі території та розв'яжеться конфлікт на Донбасі.

Варто згадати інтерв'ю Президента України німецькому виданню *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 29 травня 2021 р., в якому розглядалися питання щодо агресії на сході. Обговорювали ситуацію концентрації російських військ на сході, та в окупованому Криму, на морі. Президент запевнив, що коли Європа та США почали тиснути на Росію – українська влада закликала її до цього – через такий спільний тиск ймовірність ескалації знизилась [34]. Також на думку Президента України, задля успішної анексії Криму і надалі мати змогу торгуватись, й була розпочата війна на сході України. І з часом «забувається» саме питання Криму. Оскільки навіть в Нормандському форматі було порушено дане питання, проте усі сторони дотримуються думки, що наразі Крим не є на порядку денному даних перемовин.

На сьогодні в РФ йде за однаковим сценарієм, адже в неї виникають нові постійні важелі для торгів. Й питання Криму віддається все більше. Відзначимо, що це питання існувало задовго до анексії. Адже в Криму була паспортизація на протязі багатьох років – кримчани завжди мали паспорти як українські, так й російські. Тоді вже була анексія Криму, начебто щоб

захистити російське населення. Потім по сценарію – Донбас, аби «забути» Крим. Так же на Донбасі наразі йде роздача російських паспортів [34].

Президент переконаний, що це зроблено для того, аби надалі торгуватись щодо Донбасу, задля «вибиття» для осіб-сепаратистів амністію, й зокрема залишити за РФ контроль над результатами місцевих виборів. Саме тому слід піднімати ставки і «Північний потік – 2» наразі це козирна ставка. І коли ж добудується «Північний потік – 2», виникне загроза для енергетичної безпеки як України так і Європи, і в першу чергу РФ відключить Україну. На сьогодні, завдяки Німеччині і Франції, у Нормандському форматі було домовлено про контракт на п'ять років, з яких вже 2 роки пройшло. І у випадку успішного завершення «Північного потоку – 2», РФ задля підписання нового контракту, може це використати як важіль впливу у вирішенні конфлікту на Донбасі [34].

Таким чином, навіть поверхневий аналіз російсько-українського протистояння на Сході України і окупації Кримського півострова, а також загострення протистояння в Нагірному Карабаху й деякі «спалахи» несподіваних регіональних конфліктів дало підстави дійти припущення, що збройне протистояння РФ із Україною не можна охарактеризувати лише як регіональний конфлікт. Оскільки це незначна частина великої геополітичної гри між доволі впливовими світовими акторами, іншими складовими якої є ситуація у Чорноморському регіоні, на Близькому Сході, навіть в Європі, де ситуація із біженцями й мігрантами поступово виходить з-під контролю офіційного Брюсселя.

Відмітимо, що на цьому етапі розвитку ситуації слід виокремити три великі так звані «фронти», два із яких наразі перебувають у досить активній фазі. Так, в контексті російсько-українського протистояння найбільш активним видається конфлікт на Донбасі, що умовно можна вважати складовою одного ланцюга конфліктів на всьому пострадянському просторі.

Геополітичний вимір конфлікту на Донбасі розпочався з російської окупації, що є складовою так званої «гібридної» війни проти України. В той же час, експансію Кремля на українському шляху варто розглядати у контексті

агресивної політики РФ на світовій арені. На сьогодні окуповано 17 тис. км Донецької та Луганської областей, і разом із Кримом містить 43,7 тис. км, а саме 7,2% території України. Також наразі неконтрольовані 409,7 км українсько-російського кордону. І все це приносить Україні великих фінансово-економічних збитків [14].

Також на Сході України утворені своєрідні псевдодержавні утворення «ДНР»-«ЛНР», тобто окупаційні адміністрації, де триває доволі масштабна мілітаризація даного регіону. Згідно погляд дипломатів і позицій експертів тут сформовано окупаційну збройну силу, що нараховує майже 32 тис. бойовиків, з яких значна частина російський контингент. [59]. Вони являють собою озброєні воєнні формування, що по чисельності й боєздатності не поступаються арміям деяких країн Європи. Крім того, на даних тимчасово окупованих територіях проходить тотальна політико-ідеологічна агітація і так звана «русифікація», що призводить до відчуження та відокремлення зазначеного регіону від України.

В цілому така політика Кремля зосереджена на «імплантацію» в Україну так званих «ДНР»-«ЛНР» у сучасному вигляді для дезінтеграції української державності, а також блокування курсу України до ЄС й НАТО, установа певної підконтрольності й підпорядкованості України РФ. Водночас, ця країна-агресор не визнає себе стороною конфлікту на Сході нашої країни, й зокрема створює спротив мирним ініціативам, прагне легітимізувати так звані маріонеткові «ДНР»-«ЛНР» в якості повноправної сторони переговорного процесу.

Проте багаторічний політико-дипломатичний переговорний процес в досить різноманітних форматах не дав позитивного результату. Тож, через агресію проти України РФ вилучили із складу G8, а також позбавили голосу у ПАРЄ, із 2014 р. західні країни запровадили цілий комплекс різних антиросійських санкцій (таких як персональні, адресні, секторальні тощо), зокрема російську агресію проти України засудили такі авторитетні міжнародні організації як ООН, ОБСЄ, ПАРЄ, ЄС, НАТО. Крім того, держави Заходу на політико-дипломатичному рівні продемонстрували солідарність із Україною,

надають воєнну, фінансово-економічну та гуманітарну допомогу. Підкреслимо той факт, що політика санкцій носить в цілому кумулятивний та накопичувальний ефект, й так звана «ціна» за агресію все ж зростає, але поки це не позначається в загальній картині геополітики Кремля та відповідно і діях РФ на Донбасі [14].

Попри зусилля української влади з мирного врегулювання конфлікту, діям офіційного Києва бракує стратегічних підходів, комплексності, ефективності та послідовності. Рішення ухвалюються з критичним запізненням. Загалом спостерігається відсутність цілісної стратегії на російському напрямі. Окрім цього, наразі з кожною виборчою кампанією тема Донбасу набуває відверто популістського забарвлення. Й очевидно, час окупації, який довший період триває, грає не на користь України. Також під впливом окупаційної влади видозмінюється як свідомість, позиції так і поведінка людей, нове покоління виховується у дусі так званого «руського мира». І все це вимагає розробки більш нових підходів в політиці деокупації й реінтеграції Донбасу із врахуванням і зовнішніх обставин, і процесів всередині України й тенденцій на окупованих територіях.

Отже, проведений аналіз наявних матеріалів показує, що є щонайменше три базові цілі РФ в даному конфлікті. До першого завдання слід віднести дестабілізацію ситуації в Україні, утворення й утримання цього «замороженого конфлікту», яке буде сприяти створенню зони постійної напруженості й «витягуватиме» фінансові й людські ресурси із України, ослабленої війною та економічними проблемами. Також наявність цього конфлікту в Україні є нездоланною перешкодою щодо подальшої інтеграції України до європейських й євроатлантичних структур. Крім того, намагання російського керівництва реалізувати на міжнародній арені сценарій «реінтеграції Донбасу» до складу України через проведення політичної й конституційної реформи в Україні можна розцінювати не тільки як втручання у внутрішні справи другої держави, але й як інструмент керування зовнішньополітичною діяльністю України та

повернення останньої у орбіту геополітичного домінування РФ на пострадянському просторі [39, с.47].

До наступного завдання тактичного характеру, що впливає із побіжного аналізу наявних матеріалів, є тренування своїх військ. Так, Донбас, по факту, став великим полігоном, де РФ може утилізувати застаріле озброєння й випробовувати нове, в той же час відпрацьовуючи різноманітні сценарії своєї «гібридної війни», й зокрема тренувати власних військових.

Третім завданням, на думку численних експертів, є «налагодження виготовлення зброї без розпізнавальних знаків, яку згодом можна або використовувати в Україні, або переправляти у Сирію» [59]. Дану зброю практично офіційно передаватимуть режиму Асада чи ж менш офіційно постачатимуть різним терористичним організаціям, таким як Хезболлі, Хамасу, й навіть Ісламській Державі, проти якої начебто воює РФ. Зазначимо, що РФ досі продовжує заперечувати наявність власних військових в Україні, хоча й тут присутні «приватні військові компанії», що, незважаючи на власний статус, неофіційно повністю підзвітні Головному розвідувальному управлінню Генерального Штабу збройних сил Росії і ФСБ. Усі дані компанії (в тому числі такі як «Вагнер», «Византия», «ЕНОТ», «МАР», «РСБ-Груп», «Антитерор» тощо) мають досвід бойових дій (в таких країнах як Афганістан, Ірак, Югославія, Чечня, Грузія) [60].

Найбільш активним виглядає так званий сирійський «фронт», де на сьогодні російська регулярна армія веде бойові дії на стороні коаліції із Сирією, що спрямовані, згідно офіційної версії, проти представників ІДІЛ. Проведений аналіз статистики засобів масової інформації і звітів міжнародних інституцій, показав, що дані бойові дії стають причиною загибелі цивільного населення, і дуже часто проводяться атаки об'єктів мирної інфраструктури та застосовуються злочини, що шкодять життю і здоров'ю людей. Припускаємо, що стратегічно головною метою, окрім протистояння західній коаліції, зокрема є дестабілізація у регіоні й намагання зберегти вплив на Північну Африку і Близький Схід. Саме це підтверджується твердженням про важливість так

званого «нафтового чинника» в зовнішньополітичних пріоритетах РФ і досить складною ситуацією на ринку видобування й продажу нафтопродуктів в цілому. Оскільки контроль над шляхами транспортування і реалізації нафтопродуктів може мати вирішальний вплив на перспективи геополітичного становища РФ. Отже, режим В. Путіна активізує власну діяльність в рамках «гібридної війни» із метою подальшого розхитування як політичної так і економічної ситуації в Україні, й зокрема у її центральних, південних й навіть західних областях, із метою як зриву проведення реформ в Україні, так й створення передумов для загального послаблення проєвропейської державної влади на усій території нашої країни.

Отже, геополітичний вимір полягає в тому, що РФ прагне повернути Україну у сферу свого впливу й недопущення її членства в НАТО. І для цього Росія використовує Мінські угоди, як важіль впливу. У випадку надання Україною «особливого статусу» ОРДЛО, це покладе хрест на її євроатлантичній інтеграції.

2.2. Політика України щодо подолання агресії РФ

Російсько-український конфлікти – економічні, енергетичні, інформаційні, військово-технічні тощо – переживалися терпляче із надією налагодити та відновити так звані братські відносини двох народів. Так, російська збройна агресія кардинально змінила всю воєнно-політичну обстановку як навколо України, так і на Європейському континенті в цілому, а також усередині української держави.

Адже незаконна анексія Криму, окупація деяких районів Донецької і Луганської областей, утримання під російським контролем Придністров'я сформували своєрідний «трикутник» реальних загроз Україні. І кожна із його «вершин» відіграє певну специфічну роль у антиукраїнській політиці Кремля. Їхня сукупність може забезпечити РФ довготривалий негативний вплив на формування й реалізацію як внутрішньої так і зовнішньої політики України,

зокрема щодо європейської й євроатлантичної інтеграції. А у випадку реалізації намірів Росії розмістити власну авіабазу на території Білорусі така «геометрія» воєнних загроз Україні доповниться ще й північною «вершиною», – відмічав В. Горбулін [21].

Все ж отриманий перепочинок був використаний цілком ефективно, й 18 січня 2018 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях» [2]. Даним документом РФ названа агресором, на неї як окупанта покладено відповідальність за те, що відбувається на тимчасово окупованій території України.

Саме так на зміну Антитерористичній операції прийшла операція Об'єднаних сил, права і можливості військових в безпосередній близькості від зони зіткнення із бойовиками суттєво розширились. Варто відмітити, що якщо АТО стримувало ворога, то мета ООС – звільнити територію України від російських окупаційних військ й захищати територіальну цілісність країни. «Операція Об'єднаних сил, що розпочалась 30 квітня, відрізняється від антитерористичної операції тим, що це військова операція із стабілізації ситуації на Донбасі і його соціального відродження», – пояснив командувач Об'єднаних сил генерал-лейтенант Сергій Наєв [31].

Так, усе керування військовими підрозділами перейшло від СБУ до Генерального штабу, що очолює ЗСУ. І усі рішення у зоні проведення ООС на Донбасі схвалює командувач Об'єднаного оперативного штабу ЗСУ. Також зона проведення ООС, на якій буде запроваджений особливий порядок, – це територія Донецької й Луганської областей до адмінкордонів із Харківською, Дніпропетровською та Запорізькою областями, а також Азовським морем [31].

Водночас змінився й бюджет Міністерства оборони. Приміром, якщо в 2014 р. бюджет Міноборони становив 27 млрд. грн., то в 2015 році вже 42 млрд. грн.; в 2016 році – 57 млрд. грн.; в 2017 році – 64 млрд. грн.; в 2018 році – 86 млрд. грн. [33]. Бюджетом України на 2020 рік закладено уже 245 млрд. грн.

Відмітимо, що на початок конфлікту службу несли 150 тис. осіб, на сьогодні – 255 тис. військовослужбовців.

Отже, оцінюючи наведені факти стосовно ситуації на Донбасі, слід зауважити наступне: Мінські домовленості (Мінський протокол від 5 вересня 2014 року, Мінський меморандум від 19 вересня 2014 року і Мінський комплекс заходів від 12 лютого 2015 р.) досі продовжують слугувати певною основою роботи нормандського формату, держави-члени віддані їхній повній імплементації.

Останній саміт нормандського формату відбувся 9 грудня 2019 року. В «Невідкладних заходах зі стабілізації ситуації в зоні конфлікту» [29] формально лідери нормандської четвірки на останньому саміті затвердили «загальні узгоджені висновки». Сам документ складається із трьох пунктів: невідкладні заходи зі стабілізації ситуації в зоні конфлікту; заходи з імплементації політичних положень Мінських угод й подальші кроки. Третій пункт передбачав можливість скликання наступного саміту, де всі лідери обговорюватимуть, в тому числі, і передумови проведення місцевих виборів у ОРДЛО.

Всі заходи із імплементації політичних положень Мінських угод передбачали можливість досягнення домовленостей в рамках нормандського формату (Н4) та Тресторонньої контактної групи стосовно усіх правових аспектів особливого порядку місцевого самоврядування (тобто особливого статусу) деяких районів Донецької й Луганської областей, як відмічено у Комплексі заходів щодо виконання Мінських угод від 2015 року – для забезпечення його дії на постійній основі. І саме вони вважають за необхідне інкорпорувати так вану «формулу Штайнмаєра» в українське законодавство відповідно до версії, що узгоджена Н4 і Тресторонньою контактною групою.

Зазначимо, що при врахуванні актуальності проблеми виконання Мінських угод, а також пошуку нових підходів до їхньої реалізації, наразі існують різні позиції із цих питань. Україна виступає за першочергове проведення виборів на Донбасі тільки після припинення вогню, виведення

військової техніки й озброєних формувань та повернення 408 км українсько-російського кордону під власний контроль. Росія вимагає спочатку проведення виборів на Донбасі, а тоді вже виведення військ й повернення українсько-російської ділянки кордону.

Також варто відмітити, що п'ятий президент Петро Порошенко 16 вересня 2014 р. підписав Закон України № 1680-VII «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» [1]. Саме він став наслідком перших Мінських домовленостей, в той час коли українська сторона була вимушена йти на поступки, аби зупинити кровопролиття на Донбасі. Передбачалось впровадження особливого порядку місцевого самоврядування терміном на 3 роки для деяких районів Донецької й Луганської областей. Йшлося про території, що не контролювались українською владою на той час. Водночас вибори можливі тільки після виведення всіх незаконних збройних формувань, їх військової техніки, й зокрема бойовиків і найманців із території України. Згодом закон перетворився на певну формальність, яка дозволяє продовжувати мінський формат. Й хоча в 2014 році закон викликав значний шквал невдоволення, особливо щодо амністії для учасників бойових дій на стороні проголошений республік, й зокрема легалізації так званих «загонів народної міліції» на даних територіях.

Також протистояння загострилися в кінці серпня 2015 р., коли П. Порошенко вніс до парламенту зміни до Конституції стосовно децентралізації влади, у якому зазначалося, що «особливості здійснення місцевого самоврядування у окремих районах Донецької та Луганської областей визначаються окремим законом». Відмітимо, що в день голосування у першому читанні 31 серпня 2015 р. під Верховною радою зібрались протестувальники. І коли стало відомо, що дане перше читання пройшло успішно, активісти розпочали досить активні сутички із правоохоронцями, в яких полетіла бойова граната. Унаслідок вибуху загинуло четверо нацгвардійців, декілька десятків осіб зазнали поранень [51].

Шостий президент В. Зеленський 1 жовтня 2020 р. повідомив, що Україна погодила так звану «формулу Штайнмаєра», згідно якої вибори на окупованому Донбасі відбудуться тільки при умові виведення усіх військ та згідно чинних законів України [77].

Водночас у зв'язку із загостренням ситуації на Сході України, Верховна Рада 30 березня 2021 р. ухвалила заяву стосовно ескалації російсько-українського збройного конфлікту. Так, Рада вимагала від РФ негайно припинити бойові дії й неухильно дотримуватись режиму припинення вогню, закликала світ посилити тиск на агресора та підтримує ініціативи президента В. Зеленського стосовно мирних переговорів в нормандському форматі.

Як зазначало інтернет-видання «Новинарня», Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України щодо ескалації російсько-українського збройного конфлікту № 5312 від 29.03.2021 р. із додатком до неї підтримали 308 народних депутатів [56]. Тож представляючи проект цієї постанови, її перший ініціатор – голова Комітету Верховної Ради із питань зовнішньої політики й міжпарламентського співробітництва Олександр Мережко (від партії «Слуги народу») – заявив, що парламент чи не вперше називав події на Сході «російсько-українським збройним конфліктом», а не приховує їх за «евфемізмами». «Росія як сторона міжнародного збройного конфлікту має визнати власну відповідальність за розв'язування збройної агресії проти України та докласти всіх зусиль задля урегулювання конфлікту», – сказано у заяві [15].

Сьогоднішня ескалація на Донбасі свідчить про продовження зухвалого ігнорування Росією власних зобов'язань із мирного урегулювання конфлікту, у тому числі Мінських домовленостей й зокрема домовленостей, що були досягнуті в рамках «Нормандського формату». І як наслідок, бачимо, намір РФ не допустити стабілізацію ситуації у зоні конфлікту й досягнення певного прогресу на усіх етапах перемовного процесу [28].

Крім того, РФ досі продовжує запевняти увесь цивілізований світ про те, що Росія начебто не є стороною конфлікту. Хоча й безпосередня роль та участь

РФ в цьому довготривалому на сході України збройному конфлікті задокументована й досить відома міжнародному співтовариству.

Саме тому відповідні законодавчі акти спрямовані на те, щоб юридично закріпити процес ескалації російсько-українського збройного конфлікту. Тому Росія як сторона міжнародного збройного конфлікту повинна визнати власну відповідальність за розв'язування збройної агресії проти України та зокрема докласти всіх зусиль для його врегулювання.

Також прийняті були міжнародні правові акти, схвалені в відповідь на російську агресію проти України. Так, від 27 березня 2014 року Генеральна асамблея ООН ухвалила Резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України», у якій підтвердила міжнародно визнані кордони України й відсутність будь-яких правових підстав задля зміни статусу АР Крим й Севастополя [57].

Таку ж позицію Генасамблея ООН підтвердила у Резолюціях 71/205 «Ситуація з правами людини в АР Крим та місті Севастополь (Україна)» 19 грудня 2016 року та «Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» від 19 грудня 2017 року №72/190. Варто зазначити, що дані резолюції носять рекомендаційний характер.

Водночас, у питання регулювання й подолання агресії РФ, Україна звертається за допомогою до свої партнерів. До зовнішніх чинників у забезпеченні самого суверенітету та територіальної цілісності України варто віднести вступ до Північноатлантичного альянсу. В той же час перехід України під так звану «парасольку безпеки» 5 статті Статуту НАТО є своєрідною пересторогою в збройному вторгненні другої держави й запорукою поступального руху України до ЄС [66].

Варто зазначити, що процес інтеграції України до НАТО наразі залишається вектором реформування оборонної сфери держави. І європейські партнери Сполучених Штатів Америки по Альянсу (такі як Німеччина, Франція, Італія) на жаль незацікавлені у повноцінному членстві України у Альянсі, адже це суперечить геостратегічним інтересам Росії, із якою дані держави мають досить тісні економічні зв'язки.

Із-за таких обставин Україна має доволі ефективно використовувати чинні двосторонні домовленості й міжнародні інститути в галузі безпеки й оборони поза форматом НАТО.

Сучасна європейська безпекова інституція поза межами НАТО перебуває в кризовому стані та не має реальних важелів впливу на країну-агресора.

Так, виходячи зі слів виступу в ефірі програми «Право на владу» на телеканалі «1 + 1» голови української делегації в Тристоронній контактній групі (ТКГ) із врегулювання ситуації на Донбасі Леоніда Кравчука, єдиним шляхом збереження незалежності української держави є членство України у НАТО. Згідно його слів, лише членство в НАТО захистить можливість будувати незалежну Україну. Також Л. Кравчук відмітив, що серед «окремих політиків в Верховній Раді залишаються і протилежні погляди, адже вони розмірковують, як в СРСР, де основним ворогом було НАТО». «Так давайте будемо очищатися від цього вчасно. Час настав, і він, я переконаний, працює на Україну», - закликав голова ТКГ [5].

Також в умовах гібридної війни із РФ найпершим завданням української влади є процес налагодження як військової так і військово-технічної співпраці із країнами, що обстоюють демократичні цінності й насамперед володіють відповідним потенціалом з протидії геополітичним проектам Кремля. І це стосується, в першу чергу, двостороннього співробітництва із Сполученими Штатами Америки.

Так, одним із найбільш ефективних політико-дипломатичних заходів України на даному шляху могло стати отримання статусу «Основного союзника США поза НАТО» (Major Non-NATO Ally, MNNA). Японія, Ізраїль, Афганістан, Пакистан та інші американські союзники (усього їх 15) на деяких етапах власного геополітичного позиціонування отримали такий статус, що дало змогу реалізувати доволі важливі для національної безпеки й оборони можливості [17, с.11].

Для надання Україні статусу «Основного союзника США поза НАТО» конгресом США було підготовлено відповідний законопроект «Акт підтримки

свободи у Україні (The Ukraine Freedom Support Act of 2014 (S.2828)), прийнятий обома палатами парламенту, проте президент США Б. Обама наклав вето [92].

Крім того, реакція США, а також держав ЄС й других провідних світових держав на анексію РФ Криму і агресію на Сході України спонукала російського агресора до пошуку стратегічних союзників у «незахідному» світі. Окрім відвертих геополітичних маргіналів (таких як Північна Корея, Венесуела тощо), що реалізують певну антиамериканську зовнішню політику задля підтримки авторитарного режиму, потенційною альтернативою об'єднаному Заходу є держави групи БРІКС. І серед них пропагандистська машина Кремля вирізняє Китай – країну, яка по економічних і військових можливостях спроможна конкурувати зі Сполученими Штатами Америки.

Так, згідно поглядів відомого російського економіста В. Іноземцева, дії режиму В. Путіна у Криму й на Донбасі є вимушеним кроком РФ з метою геополітичного самозбереження. Альтернативою втрати України є поступовий перехід Росії під геополітичний протекторат Китаю [4]. Провівши аналіз перспектив РФ у протистоянні із Заходом, російський економіст В. Іноземцев зазначав, що «Росія стоїть перед найбільш важливим за останні 100 років історичним вибором... вона може спробувати переформатувати Євразію... та здійснити перетворення свого населення з росіян у євразійців, а суверенну демократію – на ханське правління» або «країна може спробувати зберегти себе саме як Росія, а не як Московія – реінтегрувавшись із Україною та Білорусією, та орієнтуватись на Європу» [4].

Також на відміну від одного із керівників наближеного до влади консервативно-державницького «Совета по внешней политике и обороне» (СВОП) С. Караганова, який розглядає стратегічну співпрацю РФ з КНР як реальну альтернативу геополітичному домінуванню США та Заходу, представник ліберального напрямку в СВОП В. Іноземцев впевнений, що лише разом із демократичною та про-європейською Україною РФ зможе існувати в XXI столітті [4].

На жаль попри домовленості тристоронньої контактної групи в межах чинних угод про чергове перемир'я, все ж порушення режиму тиші досі тривають, що викликає втрати на лінії зіткнення. Так, американський аналітичний центр RAND звертає увагу, що РФ розмістила три механізовані угруповання уздовж російсько-українського кордону, що виступає реальною загрозою ескалації конфлікту на Сході [93]. Приміром, фахівці Вашингтонського Інституту військових досліджень вважали, що спричинені загрози деескалації носять характер бутафорної гонки озброєнь, в той час як головні виклики володіють гібридним характером – реалізуються крізь медіа простір, і тліючий конфлікт на Донбасі.

Також на етапі підготовки до перевиборів президента Росії велика увага приділялась забезпеченню максимально високої явки самих виборців як на території окупованого Донбасу, так й на території анексованого Криму. І завдяки впровадженню своєрідних гібридних заходів, Росія досягла бажаного результату на виборах – явка склала 67,54 %, і за В. Путіна проголосовано 76,69% виборців [60].

В зв'язку із завершенням виборів на черзі дня – розширення санкцій до фізичних осіб і юридичних структур, наближених до президента. І до даного процесу долучилась Великобританія, що звинуватила РФ у скоєнні терористичного акту проти їхнього громадянина на її території. Так, Міністр закордонних справ Британії підготував подання до Гельсінського трибуналу, звинувачуючи Росію у порушенні Конвенції про заборону хімічної зброї.

Міністри закордонних справ країн ЄС підтримали запропонований представником ЄС із питань зовнішньої політики й політики безпеки Ф. Могеріні дворівневий підхід в стосунках із Україною, що передбачав підтримку її суверенітету та допомогу повної реалізації Мінських угод, а також підтримку процесу реформ в цілому [7, с.41].

Водночас, 4 березня 2021 р. у режимі відеовключення Президента України Володимира Зеленського та Президента Європейської ради Шарля Мішеля у роботі Всеукраїнського форуму «Україна 30. Розвиток правосуддя»,

Володимир Зеленський висловив глибоку вдячність ЄС та особисто Шарлю Мішелю за політичну підтримку, дипломатичний й санкційний тиск на Росію задля виконання нею Мінських домовленостей і деокупації українських територій, та запевнив, що «Україна робить усе можливе, щоб наші громадяни, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, відчували максимальну підтримку держави» [68]. Глава держави зауважив, що прагнення України до мирного врегулювання наштовхуються на абсолютно деструктивну позицію РФ, а також звернув увагу на те, що останніми тижнями відбуваються регулярні провокації з боку незаконних збройних формувань, які ускладнюють ситуацію на Сході України і шлях до миру. У свою чергу Шарль Мішель заявив про готовність ЄС підтримати всі зусилля для поліпшення життя людей по обидва боки лінії зіткнення, та закликав РФ забезпечити повний доступ Спільної моніторингової місії (СММ ОБСЄ) до окупованого Донбасу і повернутися до Спільного центру контролю і координації (СЦКК) [68].

Отже, із огляду на це, вибір й розробка тактики та стратегії протидії планам цього геополітичного «перезавантаження» є надзвичайно актуальними нині для зовнішньополітичного керівництва України й періодом випробувань для зовнішньої і безпекової політики Росії, США чи ЄС, для світового співтовариства в цілому.

Виходячи із зазначеного, збройне втручання РФ на територію України отримало назву «гібридної війни». І фахівці НІСД визначають гібридну війну як своєрідну «стадію конфліктної ескалації, на якій дипломатичні домовленості цілком можливі, а повномасштабній війні ще можна запобігти» [80].

Так, згідно поглядів багатьох експертів, феномен «гібридної» війни не є унікальним проявом відносин між Москвою та Києвом. Цей спосіб вирішення проблемних питань в міждержавних відносинах може стати практикою воєнних дій XXI століття. Таким чином, перебіг україно-російської «гібридної війни» дає змогу вирізнити її головні, найбільш характерні складові.

- Інформаційна війна. Пропаганда і контрпропаганда. Використання інформаційних технологій і пряма агентурна робота із населенням.

Стосовно пропаганди, Президент України Володимир Зеленський на Всеукраїнського форуму «Україна 30. Культура, медіа, туризм» у власному виступі зазначав, що питання інформації є визначальним для усього людства, та підкреслив, що «незмінними супутниками інформації є свобода слова, пропаганда і дезінформація». Також вказав, що «нашу країну атакують не лише ззовні, а й зсередини» й нагадав про санкції, запроваджені щодо цілої низки каналів [23].

- Здійснення спеціальних операцій на території супротивника з метою дезорганізації системи управління, порушення соціальної інфраструктури.

- Використання звичайного озброєння і військової техніки для взяття під контроль стратегічно-важливих територій (окремих об'єктів).

- Участь парамілітарних структур (добровольці, найманці, партизанські загони) і приватних збройних формувань.

- Зовнішній вплив. Пряма чи опосередкована участь іноземних акторів та міжнародних організацій [80].

Отже, для сучасного глобалізованого світу вільне розповсюдження інформації, свобода слова в будь-якому форматі – один із ключових чинників системи міжнародних відносин. А демократія та ринкова економіка є підґрунтям існування та сталого розвитку сучасної цивілізації.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

3.1. Аналіз альтернатив врегулювання конфлікту

На сьогодні ситуація у зоні АТО все ж досі залишається неспокійною. До гарячих точок відносяться ДАП, Піски, Опитне, Горлівсько-Світлодарська дуга, Луганське, Троїцьке, Зайцеве, Новгородське, Майорське та Мар'їнка. Окрім цього, простежується тенденція до збільшення підтримки партизанських рухів проти ЗСУ зі сторони бойовиків. Важливими напрямками в нанесенні оперативно-тактичних ударів зі сторони російсько-терористичних сил в майбутньому можуть бути Маріупольський і Донецький, а також Кримський, які сходяться у районі Нова Каховка – найбільш важливому транспортно-технологічному вузлі зосередження й розподілу води, газу й електроенергії у Кримський півострів.

Таким зтяжним військом станом на Донбасі Росія намагається «розвалити» Україну із середини. І сподіваючись на своїх проросійко налаштованих прихильників у владних, економічних та військових структурах України, він, безперечно, розраховує на остаточний обвал вже в короткостроковій перспективі усіх політичних та економічних інститутів нашої країни. Також РФ претендує на статус геополітичного лідера у регіоні, незважаючи на економічну відсталість Росії та вкрай низьку питому вагу її економіки в світовому ВВП [52]. Активна проросійська агітація проводиться в соціальних мережах, де багато груп розпалюють ненависть до української влади й неминучість розпаду України та закликають до своєрідного «третього майдану».

Також із огляду на застосування так званого «комплексного підходу» щодо врегулювання конфліктів зі сторони російського політикуму, досить важливим видається успішне проведення реформи й поступове виведення української економіки із кризи. Тож, можна окреслити такі ймовірні сценарії для розвитку внутрішньої ситуації в Україні:

- Успішне й швидке проведення реформ, зростання економіки, покращення рівня життя населення. Українське суспільство на сьогодні не здатне впливати на доволі важливі державотворчі процеси, в той же час політичні сили не готові брати на себе усю повноту відповідальності за швидкі й важливі зміни в Україні.

- Замороження ситуації, й зокрема гальмування реформ і змін в Україні, що у довгостроковій перспективі знову спровокує повторення політичної кризи у країні. Такий сценарій теж мало ймовірний.

- Проведення реформ, хоча і дуже повільне унаслідок постійних перешкод в їхній реалізації зі сторони різноманітних політичних сил й бізнес-еліт (в першу чергу фінансово-промислових груп), що продовжують конкурувати й воювати між собою і які не дуже хочуть змінювати існуючу систему, проте змушені вдаватися до даних змін через постійний тиск західних партнерів України й активної частини українського суспільства. Даний варіант розвитку України найбільш реальний.

Отже, реалізація кожного із зазначених сценаріїв провокуватиме російську політику на реалізацію своєї тактики, спрямованої на певний підрив української ідентичності й «актуалізації конфліктогенності у регіоні із метою не стільки навіть повернення геополітичного впливу у Східноєвропейському або ж Близькосхідному регіонах, а скільки у глобальному масштабі – до своєрідного «перезавантаження» існуючого міжнародного порядку й творення нової геополітичної реальності на нових засадах, безперечно, за провідної участі так званої «великої Росії».

При тому авторитетна американська розвідувально-аналітична організація досі застерігає російську владу від подальшої ескалації всієї ситуації на Сході України, що яка може викликати введення ще інших додаткових санкцій зі сторони країн Заходу в найбільш важливих галузях економіки Росії.

В історії нашої країни розпочато новий етап співпраці Україна – НАТО. Так, 9 березня 2018 р. керівництво НАТО включило Україну до числа країн-

партнерів, що задекларували власне прагнення до членства у Альянсі. Зміст цього рішення полягає у тому, що воно відкриває шлях до Плану дій щодо членства у НАТО (ПДЧ) [47, с.54].

Загалом досягнення рішення про надання Україні ПДЧ буде вимагати доволі копіткої дипломатичної роботи для досягнення більш широкого консенсусу усередині Альянсу. Також досягненню консенсусу сприятиме проведення якісних реформ в секторі безпеки та оборони в відповідності до чинної Річної національної програми Україна – НАТО. Однак, виконання даного завдання ускладнюється фактичним станом урегулювання конфлікту на Донбасі, де існують численні порушення чинної домовленості. В результаті – втрати серед українських військовослужбовців й місцевого населення на лінії зіткнення.

Незважаючи на переговори, які тривали на рівні представників контактної групи у Мінську, й зокрема консультації в форматі міністерств закордонних справ «нормандської четвірки» та на самітах керівників країн, досить істотних уточнень чи доповнень все ж не погоджено.

До того ж, в цілій низці положень Мінських угод самі позиції сторін доволі розходяться, що зумовлює потребу в їх переузгодженні на певній компромісній основі. Зазначимо, що до цих положень відноситься:

- процес проведення місцевих виборів (пп. 4, 12);
- відновлення контролю за державним кордоном зі сторони України (пп. 9, 10);
- відповідний пошук консенсусу щодо конституційної реформи у нашій країні (п. 11);
- здійснення помилування і амністії осіб в зв'язку із подіями, які присутні у окремих районах як Донецької так і Луганської області (п. 5);
- процес звільнення та обмін усіх заручників та незаконно утримуваних осіб по принципу «усіх на усіх» (п. 6).

Але значна кількість розбіжностей в позиціях сторін спричинена поступками української сторони на етапі початкової фази конфлікту в процесі

тиску помітної переваги підрозділів російських частин й сепаратистів в той період часу (події в Іловайську, Дебальцево, Мар'їнки).

Так, п. 4 Положення передбачає, що після припинення вогню та певного відведення важкого озброєння варто розпочати деяке узгодження самого порядку проведення місцевих виборів на базі українського законодавства й закону «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», й зокрема постанови Верховної Ради, що визначає території, на які й поширюється чинність цього закону [1]. За складний, та необхідний в тих умовах для України закон парламентарії сьомого скликання проголосували на закритому засіданні Верховної Ради 16 вересня 2014 року. Проте закон про ОРДЛО так й не був введений в дію, на стадії першого читання зупинились і зміни до Конституції, що передбачали розширення прав Донецької та Луганської областей [7, с.47].

Тобто щоб діяв даний закон слід забрати законодавчу перешкоду для проведення виборів на непідконтрольних територіях Донбасу без дотримання черговості Мінських угод (режим припинення вогню як і раніше порушується, про відвід озброєнь і мови не йде), не кажучи вже про стандарти ОБСЄ щодо проведення виборів (доступ ЗМІ, кандидатів всіх партій для агітації, питання безпеки для кандидатів, ЗМІ та голосуючих, умови для проведення виборів в цілому). Президент Зеленський, в свою чергу, оголосив про необхідність ще однієї зустрічі на рівні радників перед тим, як стане можливою зустріч на рівні глав держав.

В п.12 зазначено процес стандартів ОБСЄ під час моніторингу зі сторони Бюро демократичних інститутів і прав людини.

В п. 9 Положення зазначено процес передачі ділянки державного кордону Луганської і Донецької областей під контроль України після завершення місцевих виборів за процедурами, що узгоджені згідно п. 4, а також після завершення всеохоплюючого політичного урегулювання питання децентралізації й виборів місцевої влади у ОРДЛО.

В сучасних геополітичних умовах українська сторона наполягала на уточненні існуючої редакції пп. 4, 9, та 11, що є неприйнятними. Із даною метою до них слід внести такі зміни.

В п. 9 варто змінити черговість проведення самих виборів та установлення контролю над державним кордоном – спочатку закриття кордону під контролем спеціальної поліцейської місії ОБСЄ чи миротворчої місії ООН, а після того – проведення місцевих виборів.

Так, зауваження стосовно наявної редакції п. 11 зумовлює потребу в компромісі щодо її зміни, в результаті якого погоджена редакція даного положення не передбачатиме певних змін Конституції України, а буде враховувати тільки «особливості місцевого самоврядування у окремих районах Донецької та Луганської областей», установлені у Законі України.

Також умови відновлення контролю над державним кордоном України безпосередньо визначені у пп. 9, 11 і побічно – в п. 10.

В П. 10 передбачено виведення іноземного збройного формування найманців та військової техніки, роззброєння усіх незаконних груп. Так, очевидним є зв'язок даних заходів із закриттям кордону та виборами на місцях. На наш погляд, найбільш прийнятною є наступна їхня послідовність: після виконання пп. 1, 2 має йти виконання п. 10, після чого вже закриття кордону і підготовка до проведення місцевих виборів.

В п. 5 Мінських угод передбачено помилування та амністія осіб, які брали участь в конфлікті на території ОРДЛО, згідно законів України, що враховують міжнародну практику та чинне законодавство.

Проте дане положення не передбачає амністію стосовно інших злочинів в ході конфлікту, як цього вимагали РФ й «ДНР», «ЛНР».

Зауважимо, що в міжнародній практиці тяжкі злочини та злочини проти людяності не підлягають амністії. В п. 5 варто додати уточнення – «за винятком осіб, які вчинили тяжкі злочини та злочини проти людяності».

В п. 6 передбачено звільнення та обмін усіх заручників та утримуваних осіб на базі принципу «усіх на усіх» в прив'язці до етапу відведення важких

озброєнь. Наразі ця прив'язка втратила власне значення. В новому форматі доцільним буде змінити формулювання даного пункту, доповнивши його положенням, що сам «процес обміну регулюється домовленостями певної контактної групи».

Зокрема, передача кордону під контроль України повинно плануватись згідно п. 9 – після закінчення місцевих виборів.

Таким чином, виходячи із неформального характеру самих домовленостей існує досить велика вірогідність невиконання пунктів безпеки й цим самим блокування процесу мирного урегулювання.

На сьогодні проводити переговори в форматі Тристоронньої контактної групи (ТКГ) в Мінську не є можливим, вважає українська влада. Йдеться, насамперед, про примусову посадку 23 травня 2021 р. літака Ryanair в Мінську заради затримання опозиційного журналіста Романа Протасевича [54]. Також голова правління Центру стратегічних досліджень Павло Жовніренко підкреслив, що дані домовленості із самого початку були мертвонародженими. Оскільки «вони укладені під загрозою застосування сили (спочатку Іловайськ, потім Дебальцеве), що робить їх нікчемними із точки зору міжнародного права – Віденської конвенції про право міжнародних договорів. До того ж – вони не працюють. Захід розумів, що це таке. Прийняли, до наприкладу, якийсь закон, уклали договір, а вони не працюють як механізми. В цивілізованому світі це привід, аби переходити на інші, працюючі моделі», – пояснював експерт [28].

Ведучи мову про зміст протоколу, всі пункти можна умовно розділити на три складові: положення про припинення бойових дій, про політичне врегулювання конфлікту та положення про безпеку у зоні конфлікту.

По-перше, головні пункти першої групи положень передбачили двостороннє припинення в застосуванні зброї, забезпеченні моніторингу перемир'я з допомогою ОБСЄ і обмін полоненими та заручниками.

По-друге, було сформовано положення про децентралізацію влади в Україні, насамперед крізь схвалення закону про особливий статус окремих районів Донбасу, проведення місцевих виборів в даних районах за новим

законом, а також заходи щодо покращення гуманітарного й економічного становища на території конфлікту.

Відзначимо, що само по собі прийняття «особливого статусу» регіону є порушенням Конституції, адже Україна – унітарна держава. Так, представник «Голосу», перший заступник голови профільного комітету Роман Лозинський зазначав, що його фракція голосувала проти продовження закону про особливий порядок ОРДЛО, бо його норми «загрожують суверенітету країни». Крім того, він прямо суперечить Конституції, адже надає окремим територіям «особливий статус», – вважав Р. Лозинський. Також в «Голосі» переконані, що Мінський процес вже застарів та вижив себе. Й натовість фракція запропонувала план так званої «холодної деокупації» Донбасу, що би зміг стати певною базою для мирного вирішення ситуації на Сході – нагадав Лозинський.

«Немає жодної проблеми у тому, аби на Донбасі було проведено вибори за українським законом. Проте створювати у Донецькій або ж Луганській областях окремі спеціальні суди та органи прокуратури, спеціальні правоохоронні органи – це уже буде не Україна. І це уже буде управлятись не з Києва, а із Москви», – сказав РБК-Україна Крулько.

Саме тоді Україна ризикує отримати ще більшу проблему, що буде розростатись на другі області країни – додав нардеп. Згідно його слів, у цьому випадку можуть спалахнути відцентрові процеси не лише на Сході, але й скрізь, де компактно проживають національні меншини [65].

І по-третє, було розроблено механізм забезпечення контролю над кордоном зі сторони ОБСЄ, виведення незаконного збройного формування, бойовиків й найманців, гарантії безпеки для учасників конфлікту та, звісно, продовження загальнонаціонального діалогу [7, с.48].

Перший варіант Мінських угод був спробою прийти лише до компромісного рішення, що припиняло бойові дії, й зокрема нормалізуючи політичний процес із гарантіями певних «особливих» позицій для проросійських сил.

Однак підписаний протокол містив кілька значних проблемних позицій.

Перша – досить нечіткі формулювання. Так, не вказано, що малося на увазі під визначенням спеціального статусу Донбасу, не описано, як саме буде відбуватися припинення бойових цих дій, та у якому порядку повинні реалізовуватись положення. В подальшому таким каменем спотикання стало саме це: коли мають відбуватись вибори на Донбасі – до відновлення контролю за кордоном та відведення техніки або ж після.

Другою проблемою було те, що сам протокол підписували в екстремальних умовах, коли Україна стояла перед загрозою повномасштабного воєнного вторгнення.

Згідно МП, угоди, які підписані під загрозою віськового вторгнення й агресії можуть бути денонсовані. Варто зазначити, що з цього приводу П.Г. Жовніренко, голова правління ГО «Центр стратегічних досліджень» зазначав: « Усі наявні формати і формули переговорів стосовно досягнення миру зусиллями РФ так чи інакше прив'язані до «мінських домовленостей» й відповідно так же «не працюють». Окрім цього, вони є неприйнятними для України. Саме тому єдино правильним та дійсно безальтернативним кроком в справі досягнення миру, а також подолання наслідків російської агресії й відновлення українського суверенітету має бути задіяння в переговорах, згідно зі ст.6 «Будапештського меморандуму», представників саме тих й лише тих держав, що його підписали [28].

Також экс-представник України в трьохсторонній контактній групі в Мінську з врегулювання ситуації в Донбасі, экс-глава СБУ, экс-прем'єр-міністр України щодо альтернатив врегулювання конфлікту зазначав, що Україні буде складно аргументувати введення миротворців ООН, адже потрібно визнати або війну із РФ, або громадянський конфлікт [75].

Водночас Президент В.Зеленський заявив, що в нього є альтернатива вступу України у НАТО після відновлення територіальної цілісності, аби позбутись від побоювань деяких країн Альянсу відносно застосування п'ятої статті Статуту, що зобов'язує усі країни НАТО вступити у конфлікт у разі нападу на когось із членів – про це Зеленський заявив в інтерв'ю німецькому

виданню *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [34]. Глава держави пояснив, що коли Україна поверне власні окуповані території та відновить територіальну цілісність, тоді США й Євросоюз змогли би гарантувати Україні безпеку. У цьому й полягає його план Б. «Якщо одного дня Україна поверне власні окуповані території, вона не повинна бути забезпечена невизначеними домовленостями, що легко можна порушити, як це було із Будапештським меморандумом. А швидше за усе, мають бути серйозні гравці: ЄС та США. Потім вони забезпечили би Україні майбутній особливий статус у сфері безпеки», – зазначав Президент [34].

І третьою проблемою Мінських угод була їх загальна слабка легітимність в цілому. Адже їх підписували не лідери держав, та навіть не голови міжнародних відомств. З української сторони був колишній президент (хоча МЗС України й підтвердило його права як офіційного посланця), зі сторони РФ – один із послів, а підписи лідерів невизнаних республік, яких на той час ніхто на їхні посади не обирав, взагалі небагато важили. Аби розв'язати хоч якось ці проблеми, учасники переговорів робили спроби конкретизувати положення угоди. Так, 19 вересня 2014 р. було підписано Додатковий меморандум [48], який уточнював та конкретизував заходи на забезпечення перемир'я, й практично не зачіпаючи другі, ширші теми переговорів.

Також на додаток до вищенаведених аргументованих пропозицій стосовно можливих шляхів трансформації Мінських угод, що досягнуті в форматі так званої «нормандської четвірки», є доцільним здійснити аналіз додаткових можливостей урегулювання збройного конфлікту на сході України при умові розширення формату переговорів:

- участь представників США та ЄС (так званий «жневський формат»);
- участь країн-гарантів безпеки України згідно Будапештського меморандуму;
- залучення можливості Генеральної асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН.

Саме «Жневський формат» переговорів дає більше можливостей задля певного політико-дипломатичного тиску на РФ. Крім того, Будапештський

меморандум дозволяє здійснювати консультації країн-гарантів безпеки України, в результаті якої можна прийняти відповідну заяву, що буде засуджувати рішення Росії про односторонній вихід із режиму цього меморандуму. В той же час, прийняття якогось ефективного рішення в межах ООН часто блокувалось Росією методом накладання «вето» як постійного члена в Раді Безпеки. Зокрема можливим напрямом розблокування всієї роботи Ради безпеки ООН є застосування п. 3 Статті 27 Уставу ООН, який передбачав, що країна-учасник суперечки (певного конфлікту) зобов'язана утримуватись при голосуванні із приводу оцінки її дій. А реалізація даної можливості буде при умові визнання Росії стороною конфлікту, що може бути досягнуто крізь прийняття відповідної резолюції Генеральною Асамблеєю чи голосування усіх членів Ради Безпеки (окрім Росії) за це рішення.

В даному випадку можливо ухвалити рішення, що буде зобов'язувати вивести підрозділи російських військ і їхнє озброєння із тимчасово окупованих територій, й відповідно стосовно утворення миротворчої місії ООН для урегулювання конфлікту. Якщо ж буде продовжуватись процес блокування роботи Ради Безпеки зі сторони Росії, тоді є можливість залучити Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН №377 від 03.11.1950 р., що допускає розгляд конфлікту, яка викликає загрозу миру, безпосередньо на її черговій чи спеціальній сесії.

Таким чином, Устав ООН та раніше прийнята резолюція Генасамблеї дають змогу ухвалити потрібні рішення стосовно протидії країні-агресору (учаснику конфлікту), проте цей напрям врегулювання конфлікту вимагає більш ширшої підтримки позицій України.

Також свідченням міжнародної підтримки України є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014 р., яка підтвердила визнання суверенітету та територіальної цілісності України у міжнародно визнаних кордонах. І показовим є те, що проти даної Резолюції проголосувала Росія та десять країн – її союзників (Венесуела, Зімбабве, Сирія, Судан, Куба, Нікарагуа, Болівія, Північна Корея, Білорусь та Вірменія).

Водночас, на сучасному етапі ситуація не покращується. Так, на офіційній сторінці у соціальній мережі Facebook українська делегація в Тристоронній контактній групі (ТКГ) виставила результати переговорів, які відбулись 2 березня 2021 року. В статті відмічено, що російська сторона ухилялася від визнання повної політичної відповідальності згідно домовленостей, які уклало її керівництво на вищому міжнародному рівні, а окрім цього, російська делегація також намагалася підпорядкувати усі питання, в тому числі й гуманітарні, економічні, безпекові, власній політичній меті «змусити Україну й ОБСЄ вести прямі переговори із представниками квазі-державних утворень як із повноважними представниками однієї зі сторін конфлікту». У заяві було наголошено, що «українська сторона розцінює ці заяви як вияв неповаги до держав-учасниць Нормандського формату та міжнародних організацій, задіяних в вирішенні конфлікту, і як намір досягти своїх політичних цілей за рахунок порушення відповідних міжнародних домовленостей». Зокрема представник окремих районів Донецької області України у ТКГ журналіст Сергій Гармаш зазначив, що в процесі засідання робочої групи ТКГ із політичних питань нав'язувалось обговорення плану ОРДЛО в порушення Мінських угод, а також на даному засіданні виступали так звані «експерти» з ОРДЛО, що узагалі не входили в ТКГ [13].

Час від часу альтернативи врегулювання конфлікту сходять нанівець. За даними ресурсу «Острів» від 4 березня 2021 р., так звана «влада «ДНР»» дозволила своїм бойовикам відкривати начебто «попереджувальний» вогонь по позиціях українських військових. Російські окупанти вважають за необхідність вести обстріл всіх позицій Збройних сил України (ЗСУ) практично у будь-який час. Як повідомив Telegramканал ТКГ це рішення «влади «ДНР»» викликало значний протест зі сторони глави української делегації в Тристоронній контактній групі (ТКГ) Л. Кравчука. Він заявив: «Ми розцінюємо дану заяву як загрозу одностороннього виходу російської сторони з режиму припинення вогню і загрозу виконанню Мінських домовленостей» [24].

Також часто бойовики на Донбасі готують провокацію для введення російських «миротворців». Слід навести приклад тези допису у соціальній мережі Facebook від 9 березня 2021 р., члена української делегації у Тристоронній контактній групі (ТКГ) із врегулювання ситуації на Донбасі Сергія Гармаша, який припустив, що РФ може готувати на Донбасі військову провокацію для введення власних так званих «миротворців» на тимчасово окуповані території. Згідно його поглядів, кінцевою метою введення цих «миротворців» може бути створення на Донбасі нової реальності, що зможе зробити не вигідними для РФ німецько-французькі пропозиції стосовно утворення безпечної дорожньої карти припинення війни. Також С. Гармаш зазначав, що реагуючи на такі пропозиції, РФ устами Бориса Гризлова заздалегідь звинувачує Україну «у провокуванні ескалації конфлікту в Донбасі», і при тому активізувала ремонти позицій бойовиків на передовій та зокрема будівництво другої лінії оборони. А кінцевою метою даних дій є своєрідне переформатування регіону «в військову базу під виглядом безлюдних «ДНР» - «ЛНР» та отримання можливостей до відновлення військових дій в будь-який потрібний для Москви час. «Тому досить важливо відрізнити провокацію від наступу, і правильно оцінювати дії противника та реагувати адекватно, не даючи приводу для введення цих «миротворців», - резюмував С.Гармаш [40].

Також в одному з інтерв'ю ресурсу «Обозреватель» від 6 березня 2021 р. радник міністра внутрішніх справ Валерій Поцілуйко, зазначив, що правоохоронні органи готові повернути окуповані території Донбасу, при тому виконавши представлену раніше Стратегію деокупації Донбасу. Зокрема він підкреслив, що для початку реалізації стратегії повинно бути схвалено певне рішення Президента України та Верховної Ради України (ВР України). Так, радник голови МВС пояснював, що стратегія була «розроблена покроково, до дрібниць. Ї ми готові хоч нині забезпечити дані заходи. І це має бути рішення державне і вже все готово. Про дану Стратегію усі знають. Проте має бути відповідний час». До того ж В. Поцілуйко наголошував: «Ми сподіваємося, що

найближчим часом це таки відбудеться. А тому що ми готові повернути дані території, ми готові забезпечити там проведення будь-яких заходів, проте за одної умови: спочатку росіяни виводять власні війська, власний контингент, ми заходимо, контролюємо державний кордон, а потім проводимо там усе, що завгодно». При тому він категорично відкидав імовірність співпраці МВС із так званою «народною міліцією Л»ДНР». Радник міністра також зауважив, що «ніякої мови про цю «народну міліцію» бути не може. Ніякої поліції, окрім Національної поліції, на території України не може бути» [41].

Хоча українська влада і планує можливі сценарії врегулювання конфлікту, проте військо наразі завжди в повній бойовій готовності. Наведемо тези інтерв'ю телеканалу «Дім» від 9 березня 2021 р. голови української делегації в Тристоронній контактній групі (ТКГ) із врегулювання ситуації на Донбасі Л. Кравчука, який зазначав, що українська делегація ТКГ запропонувала розглянути власний мирний сценарій стосовно вирішення питання Донбасу. Проте у випадку коли опоненти його не приймуть, тоді Україна вимушена буде більш активно протистояти російській агресії. І при тому він підтвердив дані про те, що противник мобілізує власні війська. «Ми знаємо, що стягуються війська, що проходять тренування, навчання. Проте українська армія уже не така, як п'ять років тому – ми вже готові захищати власну землю», - зауважував Л. Кравчук. Також він наголошував, що Україна «ніколи не буде нападати першою», тому й пропонує розглянути власний варіант мирного сценарію. «Проте коли ж друга сторона відмовиться, тоді в нас залишиться тільки одне - захищатись», - наголосив перший Президент України [42].

Під час переговорів лідери держав – учасниць процесу домовились розробити так звану «дорожню карту», що має стати головним планом імплементації всіх Мінських угод. Так, після виконання пунктів безпеки обов'язковим є упровадження моніторингової поліцейської місії ОБСЄ чи миротворчої місії ООН задля контролю за виведенням озброєнь і забезпечення контролю на кордоні України із Росією. Лише після того стає можливим

початок підготовки до проведення місцевих виборів згідно національного законодавства.

Варто відмітити, що небажання Києва мати справу із самопроголошеними Донецької і Луганської народними республіками завело переговори по врегулюванню конфлікту на Донбасі в глухий кут, в зв'язку з чим Франція і Німеччина запропонували розділити угоди на так звані кластери, повідомляється в інтернет-виданні «Коммерсант» [64]. Сама ідея полягає в тому, аби узгодити послідовність дій сторін щодо реалізації «Комплексу заходів із виконання мінських угод» й потім передати кластери у тристоронню контактну групу у вигляді рекомендацій для розробки там так званої «дорожньої карти». Також планується, що саме вона стане фінальним мирним планом врегулювання конфлікту відповідно до мінських угод.

Варто вести мову про три проекти кластерів: український проект від 19 січня 2021 р., оновлений проект Франції і Німеччини від 8 лютого 2021 р. і російські поправки до франко-німецького проекту від 16 лютого 2021 р. До роботи над кластерами опосередковано – за запитом російської сторони – приєдналися представники так званих «ДНР» та «ЛНР». Їхні коментарі до українського документу радникам передав заступник голови адміністрації президента Росії Дмитро Козак.

Франко-німецький проект містить 11 кластерів. В супровідному листі радники президента Франції та канцлера Німеччини Еммануель Бонн і Ян Хеккер відзначили, що даний документ лише основа, яку належить розширити компромісними пропозиціями. Український та російський проекти, засновані на цьому документі, більш детальніші та істотно відрізняються один від одного. Зокрема, Київ запропонував затвердити його пропозицію цілком, в той час як російська сторона наполягає на постатейному та письмовому узгодженні кожного блоку. У політичному розділі кластера Франко-німецького проекту, Київ запропонував майбутню «дорожню карту» лише обговорити у ТКГ, а узгодити документ вже всередині «нормандської четвірки», після чого провести саміт за участю Німеччини, Росії, України і Франції, щоб вони затвердили

фінальний мирний план. Представники так званих «ДНР» та «ЛНР», в свою чергу, заявили, що схвалення «дорожньої карти» без узгодження із ними суперечить мінським угодами. Москва також наполягає на тому, що погодження та затвердження карти у «нормандському форматі» без участі самопроголошених республік Донбасу буде порушенням прав і повноважень регіону, передбачених мінськими домовленостями і резолюцією Ради Безпеки ООН. Таким чином, даний проект виступає великим кроком до врегулювання конфлікту на Донбасі, а як він вирішиться побачимо в майбутньому.

Отже, аналіз альтернатив врегулювання конфлікту показав що наразі всі домовленості порушуються, в тому числі і Мінські, що спричиняє подальшу ескалацію і вимагає нових підходів в цій ситуації. Узгодження вищенаведених пропозицій буде сприятиме уточненню чинної редакції Мінських угод. Саме це завдання доволі ускладнюється унаслідок непослідовності позицій Росії стосовно участі у конфлікті. Водночас, розширення самого формату переговорів із його врегулювання в майбутньому буде сприяти досягненню певного консенсусу. На думку погляд, в Україні на рубежі 2020-2025 рр. є лише два шляхи: або ж стати сильною державою, або зіштовхнутись із реальною небезпекою. І будемо сподіватись, що Україна вибере перший шлях.

3.2. Вдосконалення законодавчо-правового та інституційного забезпечення із врегулювання конфлікту на Донбасі

Ефективність української політики із врегулювання конфлікту на Донбасі, яка формувалась та здійснювалась в досить складних умовах, об'єктивно обмежувалась цілим рядом як внутрішніх так і зовнішніх обставин. Однак при цьому варто відмітити, що дії влади дуже часто мали реактивний, ситуаційний характер, а окремі проблеми залишались поза увагою чи були відкладені у далеке майбутнє. Наразі досі триває процес удосконалення законодавчо-правового, інституційного забезпечення політики офіційного Києва на донбаському напрямі. Сучасна ситуація на Сході України залишається

невизначеною, існує загроза ескалації конфлікту. Із огляду на геополітичні обставини та на внутрішні процеси, зокрема на окупованих територіях, варто визнати, що час грає не на користь нашої країни. А відтак нагальною є необхідність оновлення, вдосконалення та зміцнення державної політики як загалом із опору російській агресії, так і з врегулювання конфлікту на Сході України. І на це зорієнтовані певні пропозиції, які охарактеризуємо далі. Варто відзначити, що деяка непослідовність української політики стосовно конфлікту на Донбасі, а також нескоординованість та брак стратегічних підходів загалом є наслідком більш широкої проблеми – відсутності загальної Стратегії зовнішньої політики України, профільної концепції політики на російському напрямі, стратегічних документів щодо деокупації та реінтеграції Донбасу [14]. Крім того, базовий Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» є застарілим, вже не відповідає ні сучасним геополітичним реаліям, ні завданням, що стоять зараз перед Україною.

Таким чином, із метою удосконалення законодавчо-правового забезпечення пропонуються такі заходи:

- розробити і затвердити відповідним Указом Президента комплексну, збалансовану, зосереджену на ключових напрямках, адекватну геополітичним реаліям Стратегію зовнішньої політики України, що буде містити прогалини в захисті державного кордону, беручи до уваги уроки конфлікту на Донбасі. Дана Стратегія повинна містити детальні шляхи у відновленні і поверненні кордону під контроль української влади. До розробки даного документа варто залучити профільні структури як виконавчої так і законодавчої влади, державні й неурядові аналітичні установи, а також іноземних експертів тощо. Це свого роду комплексний документ, який повинен визначити цілі, завдання, пріоритети державної політики на світовій арені, із огляду на внутрішню ситуацію та геополітичну динаміку, відповідні механізми й ресурси в цілому. Так, у документі слід зафіксувати, що Україна перебуває в стані «гібридної» неоголошеної війни із РФ. За цих умов зовнішня політика держави має

формуватись та здійснюватись максимально узгоджено із політикою безпеки – як у внутрішньому її вимірі, так і в регіональному й глобальному;

- розробити Стратегію деокупації та реінтеграції окремих регіонів Донецької та Луганської областей. Документ повинен враховувати різноманітні можливі варіанти звільнення окупованих територій, зокрема введення міжнародного миротворчого контингенту під егідою ООН. В загальному вигляді етап деокупації передбачає вивід військових формувань Росії, російської військової техніки, демілітаризацію регіону, ліквідацію структур так званих «ДНР»- «ЛНР», других парамілітарних утворень, поступовий перехід регіону під українську юрисдикцію, започаткування амністії тощо.

Така реінтеграція передбачає доволі складний тривалий процес включення даних територій до політико-правової, фінансово-економічної, інформаційної, соціокультурної систем України. В рамках підготовки згаданої Стратегії доцільним буде розробка та випуск Білу книгу «Реінтеграція Донбасу: цілі, методи, державні політики», де загалом подати: світовий досвід повернення й реінтеграції окупованих територій, проаналізований в українському контексті; викладені принципи, на яких буде проводитися реінтеграція територій; окреслені завдання й основні напрями відновлення і соціально-економічного розвитку звільнених регіонів тощо.

Також тиск країн Нормандської четвірки на Україну обмежує поле для маневру уряду. Саме тому, у ході переговорного процесу позиція України має базуватись на таких принципах:

- Мати ознаки легітимності. Так, політика України стосовно ОРДЛО повинна визначатись суспільним консенсусом із всіх чутливих питань, при тому не поглиблюючи суспільний розкол (приміром з мовного питання);

- Підтримувати суверенітет в міжнародно-визнаних кордонах. Жодне рішення стосовно збройного конфлікту не має «відкривати двері» для втручання інших країн у внутрішні справи України (Конституцію України, державний устрій, економічну та політичну модель розвитку тощо) або ж обмежувати свободу дій уряду на міжнародній арені;

- Захищати національну безпеку. Будь-які кроки України стосовно ОРДЛО не повинні суперечити інтересам національної безпеки країни, включаючи обороноздатність, нетрадиційну безпеку й людський вимір безпеки;

- Здійснювати раціональне використання обмежених ресурсів. Фінансові, військові, матеріальні і людські ресурси повинні вкладатись в пріоритетні сфери розвитку країни із метою закладення фундаменту ефективної державної моделі;

- Принцип гуманізму. Україна має наголошувати на максимальному дотриманні міжнародного гуманітарного права стосовно цивільного населення, військовополонених й других осіб, над якими уряд втратила юрисдикцію у силу збройного конфлікту. Втрата контролю урядом над гарантом безпеки громадян, повинна компенсуватись створенням безпечних передумов для активнішого залучення представників Міжнародного Комітету Червоного Хреста, ООН, Ради Європи, ОБСЄ та неурядових правозахисних організацій у зону конфлікту;

- Повернення проблеми Криму до переговорного процесу. Оскільки насильницькі викрадення і кримінальні переслідування громадських активістів у анексованому півострові за політичними ознаками може забезпечити Україні й міжнародній спільноті додатковий важіль тиску на РФ;

- Неприпустимість обміну Криму на Донбас. Так, потенційні поступки РФ стосовно Донбасу не мають супроводжуватись пом'якшенням позиції України щодо Криму.

Таким чином, в умовах зростання тиску країн Нормандського формату Україна вимушена розглянути проміжні кроки стосовно ОРДЛО. Такий законодавчий акт покликаний надати Україні такі переваги:

- Продемонструє на увесь світ відмову України від повернення ОРДЛО силовим шляхом й неможливість виконувати власні міжнародні зобов'язання стосовно даних територій у силу воєнної окупації Росією;

- Позбавить Україну фінансового тягаря, що пов'язаний із утриманням неконтрольованої території;

- Збільшить свободу зовнішньополітичних маневрів України;

- Буде відповідати інтересам більшості громадян України, не провокуючи значний суспільний розкол. Так, 42% українців підтримують визнання ОРДЛО тимчасово окупованими територіями на законодавчому рівні, 42% виступають за припинення будь-яких економічних зв'язків між Україною і неконтрольованим Донбасом, а 44% вважають за необхідне винести це питання на всеукраїнський референдум [17, с.12].

Верховна Рада ухвалила Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей» [2]. Так, серед головних положень закону, насамперед, визнання окремих районів Луганської та Донецької областей тимчасово окупованими, а Росію — країною-агресором. Варто зазначити, що це не закон про так звану «деокупацію Донбасу», як його вже звикли називати деякі політики й ЗМІ. А деокупація території значиться у законі тільки як мета, зокрема не прописано, як саме це має відбуватись. Крім того, він не є законом «про реінтеграцію Донбасу» — це ще одна популярна назва. Оскільки у законі теж не йдеться, як буде відбуватися реінтеграція даних територій та людей, які проживають на них, назад в Україну.

Водночас практична реалізація цього кроку вимагає внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», розширивши його дію на територію ОРДЛО [3]. Визнання ОРДЛО тимчасово окупованою територією може спиратись на цілу низку міжнародних механізмів. Насамперед, ст. 41 «Положення про закони та звичаї суходільної війни» IV Гаазької конвенції 1907 р. передбачає таке: «Територія визнається захопленою, якщо вона дійсно перебуває під владою ворожої армії. Захоплення поширюється лише на ті області, де дана влада здійснена та у стані проявляти власну діяльність» [37].

Також схвалений ПАРЄ звіт Марієлли Бекк «Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях, непідконтрольних українській владі» є досить вагомим аргументом України на міжнародній арені,

який визнає, що «ДНР»/«ЛНР» утворені, підтримуються та ефективно контролюються РФ, повністю залежні від неї, яка де-факто здійснює контроль над даними територіями [91]. Окрім цього, позови України проти Росії до Європейського суду із прав людини й других міжнародних арбітражів будуть додатковими аргументами визнання ОРДЛО тимчасово окупованими територіями у випадку винесення рішень міжнародних інстанцій на користь українського уряду.

Крім того, довгострокове рішення України стосовно конфлікту на Донбасі і майбутнього ОРДЛО повинно бути відкладене на віддалену перспективу. Даний вибір буде залежати від майбутніх тенденцій політичного, економічного і цивілізаційного розвитку України, швидкоплинних змін в міжнародному середовищі, еволюції ролі РФ в світовому порядку і на пострадянському просторі, а також динаміки суспільної думки населення України щодо даних чутливих питань.

Із врахуванням відсутності національного консенсусу першим кроком на шляху врегулювання конфлікту на Донбасі має бути суспільно-політичний діалог всередині України. І для цього необхідне проведення досить прозорих та відкритих дискусій між політичною елітою і суспільством навколо місця України в світі, цивілізаційного вибору, конституції, форми державного устрою, відносин із ЄС, НАТО, Росією та державами Заходу, а також проблем Криму та Донбасу. Й це слід зробити якнайшвидше, адже кожного дня продовжує поступати інформація про втрати серед цивільного населення і військового контингенту.

В цілому конфлікт на Донбасі містить багата загроз та викликів, залежно від того, як в подальшому будуть розвиватися події. Зокрема, прогнозування ймовірних сценаріїв, а також оцінка перспектив й динаміки конфлікту сприятиме визначенню шляхів та можливих засобів його врегулювання.

Із огляду на сучасні геополітичні реалії на глобальному і регіональному рівнях, внутрішні процеси, інтереси і цілі головних гравців в максимально

загальному вигляді можна окреслити такі варіанти розвитку подій у зоні конфлікту.

По оптимістичному сценарію РФ вдасться змусити припинити підтримку сепаратистських утворень та вивести із окупованих територій регулярні війська й найманців. За умов підписання нової угоди.

Також на звільненій від окупантів території має відновитися юрисдикція України, а згодом будуть проводитись вибори. Із РФ тоді поступово будуть скасовуватися частина санкцій. В нинішніх умовах цей сценарій на жаль виглядає малоімовірним. Оскільки геоекономічний вимір полягає в тому, що на Донбасі присутні поклади сланцевого газу. Раніше вже були підписані угоди за Януковича із американськими компаніями. Саме зараз за оптимістичним сценарієм ми могли би стати конкурентом Газпромом в постачанні до ЄС. Тому В. Путін і не погоджується вивести війська.

Ситуативна динаміка самого конфлікту (тобто «збереження status quo»). В рамках даного сценарію можливі різні варіації: зберігається так званий «тліючий» конфлікт, де сторони погоджуються на своєрідний проміжний варіант запровадження обмеженої миротворчої операції; здійснюється «абхазько-осетинський» сценарій; РФ погоджується на виконання Мінських домовленостей.

Найбільш реальним розвитком подій на сьогодні є один із варіантів в рамках сценарію «Збереження status quo». І є всі підстави прогнозувати ймовірність того, що російська сторона в найближчій перспективі все ж буде утримуватиме ситуацію на Сході України в режимі «тліючого» збройного конфлікту низької інтенсивності, залишаючи ймовірною загрозу масштабної ескалації бойових дій.

Геополітичний вимір включає в себе повернення України до сфери впливу РФ і недопущення членства України в НАТО. І саме для цього РФ використовує Мінські угоди. І у випадку надання Україною «особливого статусу» ОРДЛО, це покладе хрест на її євроатлантичній інтеграції.

Також на сьогодні одним із найперспективніших та пріоритетніших варіантів відновлення миру на Сході України є міжнародна комплексна миротворча операція під егідою ООН. Проте уже на етапі обговорення пропозицій викликає багато гострих питань та сумнівів не тільки реалістичності її реалізації, а і її очікуваних результатів. Проте в даній ситуації, критично ускладнюють ситуацію наступні фактори: перше – категоричне невизнання Росією своєї ролі як сторони міждержавного конфлікту; друге – відсутність політичного рішення, ґрунтованого на прагненні сторін конфлікту до його урегулювання. Також додатковою перешкодою є відсутність більш дієвих міжнародних механізмів примушення до конструктивної співпраці держави – постійного члена РБ ООН. Відносини між ключовими світовими гравцями, що є одночасно постійними членами РБ ООН, перебувають в стані наростаючої конфронтації, а майданчик ООН дедалі частіше використовується для досягнення цілей, далеких від статутної місії ООН із встановлення миру.

Варто відмітити, що раніше вже був заклик В. Путіна до розміщення миротворчих сил на сході України, проте він містить цілу низку застережень і передумов. По-перше, РФ прагне розмістити дані сили тільки на лінії розмежування між українською армією й сепаратистами у Луганській та Донецькій областях. Українська ж сторона неодноразово наполягала на миротворчій місії на усій території ОРДЛО. По-друге, місія миротворців не буде власне миротворча, оскільки їх завдання буде обмежуватись тільки забезпеченням безпеки неозброєної моніторингової місії ОБСЄ. І по-третє, сепаратисти мають брати участь в будь-яких переговорах щодо розміщення миротворців, проти чого постійно виступає Україна. До того ж, сили ООН могли би бути розміщені, відповідно до пропозиції В.Путіна, тільки після того, як важке озброєння буде виведено із зони конфлікту. А Україну влаштовує лише повне виведення російської зброї і солдатів із всієї території ОРДЛО. З цього приводу Тимоті Еш, економіст з Лондона, який досить часто коментував ситуацію в Україні, вважав, що у останніх пропозиціях В. Путіна насправді нема нічого нового. І «В.Путін й раніше пропонував увести миротворців, проте

на таких засадах, які були би неприйнятними для України», – зазначав Еш у виданні Kyiv Post 5 вересня [82].

І навіть у випадку, коли Україна отримає те, чого прагне, тобто законний миротворчий підрозділ ООН у всій зоні конфлікту й вздовж кордону із РФ, це на жаль не вплине на закінчення чи навіть послаблення напруженості в цьому регіоні. Адже це пов'язано якраз із мандатом всіх активних миротворчих місій ООН, що визначено в розділі 5 Статуту ООН.

«В. Путін у кращих традиціях «гібридної війни» досі намагається спотворити саму ідею українського керівництва стосовно миротворців на Донбасі й зокрема перевернути усе з ніг на голову», – оцінила пропозицію Президента РФ представник України на перемовинах в Мінську, перший віцепікер Ради Ірина Геращенко [82].

Саме тому слід враховувати непоступливість РФ, її спроби нав'язати в ультимативній формі свої варіанти завершення конфлікту, що й підвищує ризики і ведуть до його «заморозки» чи до переходу до нової, більш небезпечної фази за російським сценарієм.

А для України досить важливо максимально повне й реалістичне розуміння процесу і власного місця у ньому, можливостей, викликів й ризиків, що можуть виникнути на усіх етапах миротворчої операції. Також важливим є уникнення надмірних очікувань. Саме миротворча місія здатна забезпечити проведення виборів і відновлення де-юре контролю України над територіями, проте наступний етап є критичним із точки зору забезпечення послідовності тривалого процесу врегулювання шляхом усунення причин конфлікту і ліквідації наслідків.

Тож перспектива ухвалення рішення РБ ООН щодо розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі виглядає поки невизначеною, однак завданням України спільно із країнами-партнерами є створення передумов, що будуть спонукатимуть РФ до компромісу. Адже Росія вже блокувала і буде блокувати такі резолюції, тому що є членом РБ ООН.

Отже, сучасна ситуація на сході України досі продовжує змінюватись і військові дії все ж тривають, а перспективи тривалого перемир'я є непевними. Та нагально потребою є формулювання відповіді й забезпечення наявності раціональних елементів самої допомоги, що має надаватися комплексно, швидко і гнучко. Також вирішення пріоритетних потреб відбудови, реконструкції й встановлення миру в короткостроковій перспективі вимагатиме від уряду України лідерства і взяття на себе суттєвих зобов'язань. Зокрема заходи із реагування мають більш чітко відповідати конкретним потребам, проте водночас і враховувати суворі обмеження, які накладає конфлікт. Відмітимо, що сучасна ситуація вимагає утворення спеціалізованих інституційних механізмів задля визначення пріоритетних заходів і гнучкого коригування фінансування, а також визначення спроможностей із впровадження, що є прийнятними для швидкого досягнення результатів із встановленням миру на Донбасі, відновлення економічного потенціалу регіонів та України до конфліктного періоду, вирішення проблем з ВПО тощо.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу зробити наступні висновки.

1. Вивчаючи сутність геополітики та її значення в дослідженні конфліктів, виявили, що саме геополітика мала би виявити певний зв'язок політичних та територіальних аспектів діяльності країн, залежність політичного рішення від просторового розташування цих політичних сил в масштабах усєї земної кулі. Також велике значення мають геополітичні центри. Відмітимо, що геополітичні центри – це держави, чиє значення впливає не з їхньої сили і мотивації, а скоріше з їх важливого місця розташування і наслідків їх потенційної уразливості для дій з боку геостратегічних дійових осіб. На сьогодні досить загострюється геополітична конкуренція між впливовими світовими країнами і групами держав, які претендують на провідні позиції під час організації системи міжнародних відносин посткризового світу.

2. Аналіз останніх досліджень показує, що таке поняття як «гібридна війна» відсутнє у міжнародно-правових документах. І ряд сучасних науковців, задля характеристики сучасних воєнних конфліктів, використовують якраз термін «гібридна війна», проте систематизованого викладу причин їх виникнення, а також сутності характеру й особливостей ведення цих війн не достатньо висвітлено. На нашу думку, гібридну війну в загальному можна визначити як сукупність заздалегідь підготовленої і оперативно реалізованої дії військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей тощо. І до складових гібридної війни варто віднести як традиційні так і нестандартні загрози, тероризм, підривні дії, в той час коли застосовуються новітні або ж нешаблонні технології задля протидії перевазі супротивника у військово-збройній силі. Виходячи із зазначеного, збройне втручання РФ на територію України отримало назву «гібридної війни». І фахівці НІСД визначають гібридну війну як «стадію конфліктної ескалації, на якій дипломатичні домовленості цілком можливі, а повномасштабній війні ще можна запобігти».

3. Проаналізувавши геополітичний вимір військово-політичного протистояння в рамках російсько-українського збройного конфлікту, дізнались, що повне виконання Мінських домовленостей сторонами конфлікту переводить «гібридну» війну в площину політико-дипломатичного узгодження усього комплексу проблемних питань. А кінцевою метою даного процесу повинно стати відновлення суверенітету та територіальної цілісності Української держави. Геополітичний вимір полягає в тому, що РФ прагне повернути Україну у сферу свого впливу й недопущення її членства в НАТО і ЄС. І для цього Росія використовує Мінські угоди, як важіль впливу, щоб знищити українську державність. У випадку надання Україною «особливого статусу» ОРДЛО, це покладе хрест на її євроатлантичній інтеграції.

4. Дослідивши політику України щодо подолання агресії РФ, варто відзначити, що вибір й розробка тактики і стратегії протидії планам геополітичного «перезавантаження» є надзвичайно актуальними нині для зовнішньополітичного керівництва України й періодом випробувань для зовнішньої і безпекової політики Росії, США чи ЄС, для світового співтовариства в цілому. Сьогоднішня ескалація на Донбасі свідчить про продовження зухвалої ігнорування Росією власних зобов'язань із мирного урегулювання конфлікту, у тому числі Мінських домовленостей й зокрема домовленостей, що були досягнуті в рамках «Нормандського формату». РФ досі продовжує запевняти увесь цивілізований світ про те, що Росія начебто не є стороною конфлікту. Хоча й безпосередня роль та участь РФ в цьому довготривалому на сході України збройному конфлікті задокументована й досить відома міжнародному співтовариству. Саме тому відповідні законодавчі акти спрямовані на те, щоб юридично закріпити процес ескалації російсько-українського збройного конфлікту.

5. Аналіз альтернатив врегулювання конфлікту показав, що із огляду на застосування так званого «комплексного підходу» щодо врегулювання конфліктів зі сторони російського політикуму, досить важливим видається успішне проведення реформи й поступове виведення української економіки із

кризи. Як українська влада так і світове співтовариство безальтернативним шляхом врегулювання конфлікту на Донбасі вважають реалізацію саме Мінських домовленостей, а саме своєрідного «Комплексу заходів із виконання Мінських угод». Так, Франція і Німеччина запропонували розділити угоди на так звані кластери, що мало б назву «дорожня карта». Сама ідея полягає в тому, аби узгодити послідовність дій сторін щодо реалізації «Комплексу заходів із виконання мінських угод» й потім передати кластери у тристоронню контактну групу у вигляді рекомендацій для розробки там так званої «дорожньої карти». Також планується, що саме вона стане фінальним мирним планом врегулювання конфлікту відповідно до мінських угод.

6. Довгострокове рішення України стосовно конфлікту на Донбасі і майбутнього ОРДЛО повинно бути відкладене на віддалену перспективу. Даний вибір буде залежати від майбутніх тенденцій політичного, економічного і цивілізаційного розвитку України, швидкоплинних змін в міжнародному середовищі, еволюції ролі РФ в світовому порядку і на пострадянському просторі, а також динаміки суспільної думки населення України щодо даних чутливих питань. На сьогодні одним із найперспективніших та пріоритетніших варіантів відновлення миру на Сході України є міжнародна комплексна миротворча операція під егідою ООН. Для України досить важливо максимально повне й реалістичне розуміння процесу і власного місця у ньому, можливостей, викликів й ризиків, що можуть виникнути на усіх етапах миротворчої операції. Миротворча місія здатна забезпечити проведення виборів і відновлення де-юре контролю України над територіями, проте наступний етап є критичним із точки зору забезпечення послідовності тривалого процесу врегулювання шляхом усунення причин конфлікту і ліквідації наслідків. Аналіз альтернатив врегулювання конфлікту показав що наразі всі домовленості порушуються, в тому числі і Мінські, що спричиняє подальшу ескалацію і вимагає нових підходів в цій ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України від 16.09.2014 № 1680-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18#Text>
2. Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15. 04. 2014. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
4. Абалов А., Иноземцев В. Л. Бесконечная империя. Россия в поисках себя. - М.: Альпина Паблишер, 2020. 426 с.
5. Алексеева И. «Есть только один путь — стать членом НАТО»: Кравчук захотел чисток от «мыслящих, как в СССР». *Fakty. ua: веб-сайт*. 2021. 5 марта. URL: <https://ukrainenews.fakty.ua/370123-est-tolko-odinput-stat-chlenom-nato-kravchuk-zahotel-chistok-ot-myslyacshih-kak-v-sssr>
6. Арзуманян Р.В. Определение войны в 21 веке. Обзор XXI ежегодной конференции по стратегии Института стратегических исследований Армейского военного колледжа, 6-8 апреля 2010. Ереван, 2011. 60 с.
7. Артьомов І. Мінські угоди, їх наслідки та значення для України. *Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр. / ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т", Навч.-наук. ін-т євроінтеграц. дослідж. Ужгород, 2020. Вип. 1 (24). С. 41-53.*
8. Артьомов І. Виклики збройної агресії як каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України. *Міжнародний науковий вісник: зб.наук.пр. / ред.кол. І.Вовканич та ін. Вип.1-2. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 2019. С.67.*

9. Базив Д. П. Геополитическая стратегия Украины. К.: Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2000. 192 с.
10. Батинський С. Російська квазіцивілізація: історичний виклик для України і світу. Дрогобич: Посвіт, 2014. 100 с.
11. Бачинин В.А., Сандулов Ю.А. История западной социологии: учеб. СПб.: Лань, 2002. 384 с.
12. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / пер. з англ. О. Ю. Уральской. М.: Междунар. отношения, 1998. 256 с.
13. Вауліна О. У переговорний процес інфільтрується «голос ОРДЛО». *Голос України*. 2021. 4 берез. (№ 41). URL: <http://www.golos.com.ua/article/342956>
14. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання / Проект реалізується за підтримки МЗС Нідерландів. К., 2019. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf
15. Верховна Рада ухвалила постанову щодо ескалації російсько-українського збройного. *Новинарня*. 30.03.2021. URL: <https://novynarnia.com/2021/03/30/schodo-eskalatsiyi-zajava/>
16. Вовканич С. Й. Соціогуманістична парадигма розвитку української ідеї: національний, інтеграційний та цивілізаційний аспекти: наукова доповідь. Львів, 2011. 42 с.
17. Вовканич І., Тодоров І. Russia's aggression against Ukraine: democratic values challenged = Агресія Росії проти України: виклики демократичним цінностям. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. пр. / ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т", Навч.-наук. ін-т євроінтеграц. дослідж. Ужгород, 2020. Вип. 1 (24). С. 7-17.
18. Волошин В. Домовленості, які Росія не виконує, або Як ми втрачали території після «Мінська». *Армія Inform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/10/domovlenosti-yaki-rosiya-ne-vykonuye-abo-yak-my-vtrachaly-terytoriyi-pislya-minska/>

19. Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції: збірник наук. праць / За заг ред. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 383 с.
20. Гольцов А. Г. Геополітичний вимір стратегії Російської Федерації на пострадянському просторі: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 392 с.
21. Горбулин В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. К.: Брайт Букс, 2019. 280 с.
22. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.
23. Горбунова О. Відповідь на загрози інформаційній безпеці має бути блискавичною. *Голос України*. 2021. 10 берез. (№ 44). URL: <http://www.golos.com.ua/article/343146>
24. Горелов С. Боевики на Донбассе официально объявили, что открывают огонь по позициям ВСУ. *Fakty.ua: веб-сайт*. 2021. 4 марта. URL: <https://ukrainenews.fakty.ua/369985-boeviki-na-donbasse-oficialno-obyavili-chtootkryvayut-ogon-po-poziciyam-vsua>
25. Дністрянський М. С. Геополітика: Навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 436 с.
26. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. К.: НІСД, 2015. 474 с.
27. Дорошко М. Вплив геополітичного середовища на зовнішню політику держави (на прикладі країн пострадянського простору). *Географія і туризм*. 2010. Т. 5. URL: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk5/v510.pdf>
28. Жовніренко П.Г. «Нормандський формат»: альтернатива є. *День*. 27 листопада, 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/normandskyu-format-alternatyva-ye>

29. Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року / Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-vnormandskomu-58797>
30. Засідання Ради Безпеки ООН від 29 серпня 2014 року. URL: <https://www.unian.ua/politics/956607-zasidannya-radi-bezpeki-oon-translyatsiyu-zaversheno.html>
31. Зміна АТО на ООС: які нововведення очікуються на Донбасі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/05/04/infografika/bezpeka/zmina-ato-oos-yaki-novovvedennya-ochikuyutsya-donbasi>
32. Ліопулус І. Гібридні війни як інструмент глобалізації. 2016. URL: <http://spkurdyumov.ru/economy/gibridnye-vojny-kak-instrument-globalizacii>.
33. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / За ред. В.Кулика. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.
34. Інтерв'ю Президента України німецькому виданню Frankfurter Allgemeine Zeitung. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. 1 червня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/intervyu-prezidenta-ukrayini-nimeckomu-vidannyu-frankfurter-68757>
35. Клаузевиц К. О войне: в 2 т. Т.1. М.: ООО «Изд-во АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2002. 558 с.
36. Комплекс заходів з виконання мінських угод. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058327/>
37. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_222
38. Корнієнко С. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html>
39. Кучик О., Гогоша О. Геополітичні виміри військово-політичних інтересів РФ у російсько-українському конфлікті. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Випуск 39. С. 46-52.

40. Луговая Ю. Боевики на Донбассе готовят провокацию для ввода российских «миротворцев», - Гармаш. *Fakty.ua: веб-сайт*. 2021. 9 марта. URL: <https://ukrainenews.fakty.ua/370430-boeviki-na-donbasse-gotovyat-provokaciyudlya-vvoda-rossijskih-mirotvorcev-garmash>

41. Луговая Ю. Все разработано пошагово, до мелочей: у Авакова заявили о наличии стратегии освобождения Донбасса. *Fakty. ua: веб-сайт*. 2021. 6 марта. URL: <https://ukrainenews.fakty.ua/370234-vsrazrobotano-poshagovo-do-melochej-u-avakova-zayavili-o-nalichii-strategiiosvobozhdeniya-donbassa>

42. Луговая Ю. «Мы готовы»: Кравчук отреагировал на наращивание российских сил на Донбассе. *Fakty.ua: веб-сайт*. 2021. 9 марта. URL: <https://ukrainenews.fakty.ua/370435-my-gotovy-kravchuk-otreagiroval-na-naracshivanie-rossijskih-sil-na-donbasse>

43. Мадіссон В. В., Шахов В. А. Сучасна українська геополітика: навч. посібник для студ. гуманіт. спец. вищих навч. закл. К.: Либідь, 2003. 174 с.

44. Магда Є.В. Гібридна війна – вижити і перемогти. Х.: Віват, 2015. 604 с.

45. Магда Є.М. Гібридна війна: сутність і структура феномену. *Міжнародні відносини: Серія “Політичні науки”*. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/0/view/2489/2220.

46. Магда Є. «Третій Мінськ іде. Чого чекати на Донбасі». *Корреспондент.net*. URL:<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4031351-tretii-minsk-ide-choho-chekaty-nadonbasi>

47. Матвієнків С., Головчинський Н. Війна на Сході України: перебіг, особливості та шляхи закінчення. *Сусп.-політ. та психолог. студії: зб. наук. пр. / Ін-т соціології Варшав. ун-ту, Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир; Варшава, 2019. Вип. 3. С.52-58.*

48. Меморандум про виконання положень Протоколу за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи стосовно кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України Петра Порошенка та

ініціатив Президента Росії Володимира Путіна. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26597039.html>

49. Минские соглашения. История и выполнение. URL: <https://tass.ru/info/7297787>

50. Нартов Н.А. Геополитика: Учебник для вузов / Под ред. В.И.Старовойта. 3-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2004. 544 с.

51. Особливості місцевого самоврядування в ОРДЛО: чому дію закону знову продовжують. *Слово і діло*. 14 грудня 2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/12/14/stattja/polityka/osoblyvosti-miscevoho-samovryaduvannya-ordlo-chomu-diyu-zakonu-znovu-prodovzhuyut>

52. Пашков М. Неоголошена війна. *Військо України*. URL: <http://viysko.com.ua/journal/neogoloshena-vijna/>.

53. Переслегин С.Б. Самоучитель игры на мировой шахматной доске. СПб. : АСТ: Terra Fantastica, 2005. 624 с.

54. Питонов А. «Минск» изначально был мертворожденным, но у Украины давно есть рабочая альтернатива. *Телеграф*. URL: <https://telegraf.com.ua/ukraina/politika/5649207-minsk-iznachalno-byil-mertvorozhdennyim-no-u-ukrainyi-davno-est-rabochaya-alternativa.html>

55. Попович Т. Мюнхен з Путіним і без: ідеї «руського міра» проголошені 14 років тому. *Укрінформ*. 31 травня 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3197052-munhen-z-putinim-i-bez-idei-russkogo-mira-progoloseni-14-rokiv-tomu.html>

56. Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України щодо ескалації російсько-українського збройного конфлікту № 5312 від 29.03.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71537

57. Резолюция 68/262, принятая Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций, «Территориальная целостность Украины» 27 марта 2014 года. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU14123>

58. Рік потому: як виходили з Дебальцевого. *BBC. NEWS Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/02/160120_debaltseve_vj_anniversary_vs
59. Російсько-український конфлікт: погляд дипломатів і позиції експертів / Національна безпека і оборона. URL: http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/ambass_5_6_Ukr_Ros_2014_site_s-3.pdf
60. Румский К. Украинский, сирийский и турецкий фронты Кремля. URL: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/ukrainskiy-siriyskiy-i-turetskiy-fronty-i-kremlya.html>.
61. Сабрі К. Н. Інформаційно-іміджевий аспект гібридної війни. *Молодий вчений*. 2018. № 5(1). С. 206-210.
62. Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
63. Ситник Г. П., Богданович В. Ю., Єжеєв М. Ф. Геополітика і національна безпека України: (опорний конспект дистанційного курсу): навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2004. 74 с.
64. СМІ раскрыли суть кластеров мирного урегулювання конфлікта в Донбасе. *«Коммерсант»*. 24 марта 2021 г. URL: <https://www.rbc.ru/politics/24/03/2021/605a7fbb9a79471b8abe8415>
65. Спроба номер п'ять. Навіщо влада хоче продовжити особливий статус ОРДЛО. *РБК Україна*. 14 грудня 2020. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/poruyka-nomer-pyat-zachem-vlast-hochet-prodlit-1607610374.html>
66. Стецура І. М., Морганюк Д. М., Панасюк М. М. Окремі аспекти військово-технічного співробітництва України з країнами-членами Північноатлантичного Альянсу на сучасному етапі. *Молодий вчений*. 2020. № 6.
67. Тарасенко Н. Сценарії завершення війни на Донбасі очима експертів *Центр досліджень соціальних комунікацій*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=891:imovirn-i-stsenariji&catid=8&Itemid=350.

68. Терещенко І. Присутність лідера ЄС на лінії розмежування – це важливий знак. *Голос України*. 2021. 4 берез. (№ 41). URL: <http://www.golos.com.ua/article/342983>
69. Толстов С. Координація політики США та ЄС у реагуванні на українську кризу. *UA Foreign Affairs*. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/koordinacija-politiki-ssha-ta-jes-u-reaguvanni-na-ukrajins/>
70. Торгівля Росії та України: санкції залишаються, товарообіг зростає. *DW*. 07.08.2019. URL: <https://www.dw.com/uk/>
71. Требін М.П. «Гібридна» війна як нова українська реальність. *Український соціум*. 2014. № 3. С. 113–127.
72. Требін М. Інформаційне суспільство. Війни нової епохи. *Віче*. 2002. № 4. С. 64–68.
73. Український конфлікт і майбутнє світової та європейської безпеки / Авт. кол.: А.Єрмолаєв, С. Денисенко, О. Маркєєва, Л. Поляков. К., 2015. 30 с.
74. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: кол. моногр. / за ред. Ф. М. Рудич. К.: МАУП, 2002. 488 с.
75. Україні буде складно аргументувати введення миротворців ООН: потрібно визнати або війну з РФ, або громадянський конфлікт / ГОРДОН, blog, 25 серпня 2017. Більше читайте тут: <https://gordonua.com/ukr/blogs/>
76. Хамзатов М.М. Влияние концепции сетецентрической войны на характер современных операций. *Военная мысль*. 2006. № 7. С.13–17.
77. Хотин Р. Формула Штайнмаєра. Що вона означає і чому дошкуляє багатьом українцям?. *Радіо Свобода*. 19 вересня 2019 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30173522.html>
78. Цедилина Е. Минский гамбит президента Зеленского. URL: https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2019_03/Minskiy_Tsedilina.pdf
79. Шевченко М. М. Геополітичні знання як системна основа формування суспільної свідомості (соціально-філософський аспект аналізу):

автореф. дис.... к.філос.н.: спец. 09.00.03 / Ін-твищ. освіти АПН України. К., 2004. 18 с.

80. Шевцов А. І. Шляхи врегулювання конфлікту на Донбасі (дорожня карта). URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/shevtsov_shlyahi-f5df4.pdf

81. Штогрін І. Підписання Мінських угод: пастка для України чи механізм стримування Росії? *Радіо Свобода*. 3 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30146733.html>

82. Що означає пропозиція Путіна про введення миротворчих сил ООН на схід України? *Радіо Свобода*. 07 вересня 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28722775.html>

83. Якименко Ю. Дипломатичні перспективи вирішення конфлікту на Донбасі. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_

84. Якименко Ю. Хід переговорів про врегулювання ситуації на Донбасі і перспективи Мінського процесу в освітленні ЗМІ. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 12. С. 27–33.

85. Яли М. Почему Путин не нападет. *Obozrevatel.news*. 5.04.2021. URL: <https://news.obozrevatel.com/politics/pochemu-putin-ne-napadet.htm>

86. Яли М. Черный лебедь мировой геополитики. *Obozrevatel.news*. 21.04.2020. URL: <https://news.obozrevatel.com/abroad/>

87. Hoffman Frank G. Hybrid Warfare and Challenges. *Joint Force Quarterly (JFQ)*. 2009. Issue 52, Forth Quarter. P. 34-39.

88. Hoffman Frank G. Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict. *Strategic Forum*. – *Institute for National Strategic Studies (INSS), National Defence University (NDU)*. Washington, DC, April 2009. N.240. P.1-8.

89. Morgenthau Hans J. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. Second Edition, Alfred A. Knopf: New York, 1955.

90. Vandiver J. SACEUR: Allies must prepare for Russia ‘hybrid war’. URL: <http://www.stripes.com/news/saceur-allies-must-prepare-for-russiahybrid-war-1.301464>

91. PACE Doc. 14139 (Report). Legal remedies for human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/XrefDocDetailsEN.asp?fileid=23007&lang=2>

92. Ukraine Freedom Support Act of 2014 - S.2828. URL: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2828>

93. RAND / Official Website. URL: <https://www.rand.org/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Форми реалізації геополітики державами (коаліціями)

ФОРМИ	ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМИ
Географічні	Географічне положення, природні ресурси держави реалізуються у таких формах: використання географічного розташування держави щодо належності до тих чи інших регіонів, до комунікацій, шляхів транспортування (особливо енергоносіїв); використання природних ресурсів як товарної експансії, шантаж сировиннозалежних держав тощо
Історичні	Багата історична спадщина реалізується у таких формах: використання історичних подій, фактів, документів для обґрунтування сучасних експансіоністських намірів і втручання у внутрішні справи інших держав; висвітлення суперечностей між історичними документами та намагання перегляду їх положень через міжнародні судові органи; ставлення під сумнів легітимність підписаних документів у минулому; призупинення виконання історичних домовленостей в односторонньому порядку тощо
Політичні	Розвиток політичної системи держави та її політична “вага” на світовій арені, дипломатія використовуються у таких формах: проведення переговорів, візитів, спеціальних конференцій і нарад для поширення впливу держави на простір інших акторів та обмеження їх суверенітету за допомогою підписання договорів, хартій, залучення до членства в союзах, міжнародних організаціях, блоках; політичний тиск (погрози введення санкцій, ультиматуми та ін.); підкуп центральної еліти; підтримка сепаратистських рухів; тероризм як крайній прояв політичної боротьби; дроблення держав, їх регіоналізація; палацові та державні перевороти; спроби відкликати підписи своєї сторони під міжнародними договорами, резолюціями тощо або зтягування (відмова) їх ратифікації парламентом держави і т. ін.
Економічні	Держава із розвинутою економікою використовує такі форми впливу й контролю геополітичного простору: створення в інших країнах координаційних, моніторингових та інших представництв, відкриття філій міжнародних економічних, фінансових організацій, інформаційних аналітичних центрів, сумісних підприємств; будівництво на території інших країн промислових об'єктів і об'єктів інфраструктури, постачання їм устаткування (особливо важливо без надання можливості їх обслуговування самостійно, тобто без допомоги тієї країни, що будує чи постачає) та запасних частин; навчання для них кадрів з різних галузей економіки; режим сприяння торгівлі або навпаки, протекціоністські заходи, ембарго, економічне квотування, санкції, економічна блокада, торгівельна війна; укладення довгострокових договорів, або згортання програм співпраці та інших економічних зв'язків; припинення науково-технічного співробітництва; закриття повітряних наземних та морських кордонів; ввезення капіталу (для скупівлі комунікацій, підприємств, організацій, акціонерних товариств, що виробляють продукцію державного значення та придбання у власність засобів масової інформації), або його вивіз; концесія на розроблення родовищ корисних копалин, посередництво у доставці енергетичних ресурсів; кредитування (і як наслідок у разі заборгованості отримання власності або ексклюзивних прав на видобуток і переробку ресурсів у країнах-кредиторах у залік боргу), або навпаки, відмова у наданні кредитів, запозичень, інвестуванні; завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій ведення “мережевої” війни (хакерство, впровадження вірусів), контроль за виробництвом і реалізацією програмного продукту тощо

Воєнні	Воєнний потенціал держави використовується у таких формах: безпосереднє застосування військової сили (війна, збройний конфлікт, блокада) або погроза її застосувати; проведення “планових” і надзвичайних військових навчань у безпосередній близькості від кордонів геополітичного суперника або в спірному регіоні, маневри сухопутних військових підрозділів, літальних апаратів, військових кораблів і підводних човнів у стратегічно важливих регіонах, випробування нових видів зброї, розміщення військових баз і засобів електронної розвідки, активна діяльність спецслужб тощо
Інформаційні	Розвинуті інформаційні технології держав дають змогу здійснювати інформаційно- психологічний вплив на геополітичного супротивника у таких формах: проведення психологічних операцій спрямованих на розпалювання національної ворожнечі, націоналістичних і інших дестабілізуючих настроїв, дискредитацію керівників держави та підрив довіри до структур влади; створення і поширення міфів, як з позитивним, так і з негативним змістом; інформаційна диверсія; впровадження ментальних цінностей, зразків культури, мистецтва держави-експансіоніста в масову свідомість держави-реципієнта, активне розповсюдження відео- і аудіопродукції; намагання переорієнтувати освітні системи і наукові напрями конкретної країни на цінності іншої тощо
Демографічні	Кількість і якість народонаселення (рівень освіти та виробничої кваліфікації, показники фізичного здоров'я, вікова структура населення) може слугувати ментальним обґрунтуванням геополітичного розширення й використовуватися у таких формах: міграції, силового захоплення фізичного простору сусідніх держав вищим ступенем якого є демографічна агресія (незаконне проникнення одного етносу на територію проживання іншого, що здійснюється у формі економічного й адміністративного закріплення); стимулювання “відпливу розумів”, тобто від'їзд висококваліфікованих фахівців на постійну роботу і проживання у інші країни тощо.
Етно-культурні	Держава-експансіоніст встановлює вплив і контроль над народами, з якими має спільне етнічне походження, споріднену мову, культуру і які проживають в інших країнах у таких формах: проведення із залученням їх представників форумів, конференцій, з'їздів, спільних культурних, мистецьких заходів, поширення радіомовлення, телебачення, друкованих видань на місця їх компактного проживання; заохочення до створення здобутків літератури й мистецтва цих народів на її цінностях; навчання їх національних кадрів у своїх навчальних закладах; переклад національної писемності на свій алфавіт; відстоювання та захист їх інтересів на загальній світовій спільноті.
Релігійні	Релігія використовується значною мірою в тих формах, що і етнічно-культурний засіб, проте, можна додати такі способи: місіонерство, релігійні дії (хрестові походи, джихад), навчання священнослужителів, будівництво храмів тощо. На сучасну георелігійну ситуацію впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. До внутрішніх слід віднести такі: логіка розвитку релігійного процесу; загальні тенденції розвитку релігійного життя за кожної окремої релігії; характер взаємодії та взаємовпливу релігій; характер впливу зовнішнього середовища, взаємодія з ним. Зовнішні чинники слід поділити на регіональні та глобальні. До регіональних належать: природні особливості території; історія розвитку та заселення території; демографічні характеристики населення та особливості розселення; урбанізація та міграції; етнічний склад населення; етнорелігійні групи, характер їх розселення; особливості природокористування; етногосподарські типи використання території; рівень соціально-економічного розвитку території.

Додаток Б.1

Мапа ситуації на Донбасі на 05.09.2014 року, під час підписання «Мінськ-1»

Додаток Б.2

Мапа ситуації на Донбасі на 19.09.2014 р., під час «Меморандуму»

